

**ВИРТУАЛ ХӨРӨНГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ОЛОН УЛСЫН
БОДЛОГЫН ЧИГ ХАНДЛАГА: МОНГОЛ УЛС БОЛОН ГАДААДЫН
ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Г.Алтан-оч (Ph.D), О.Билгүүтэй,
Ш.Батцэнгэл, Г.Уянга*

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

1. Дижитал буюу цахим хөрөнгийн тухай ойлголт
  - 1.1 Криптовалют буюу цахим мөнгө гэж юу вэ?
  - 1.2 Криптовалютын арилжаа хэрхэн хийгддэг вэ?
  - 1.3 Криптовалютын төрөл
  - 1.4 Цахим мөнгөний харилцаанд оролцогчид, тэдгээрийн онцлог
  - 1.5 Цахим мөнгийг яагаад худалдаж авдаг вэ?
  - 1.6 Цахим мөнгөний давуу, сул тал, аюул, боломж
  - 1.7 Цахим мөнгөний үнэд нөлөөлөгч хүчин зүйлс
  - 1.8 Цахим мөнгөтэй холбоотой зарим статистик мэдээлэл
2. Виртуал хөрөнгийн чиг хандлага
  - 2.1 Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гарч болзошгүй эрсдэл
  - 2.1 Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой эрсдэл
  - 2.2 ФАТФ-ын тайлангийн дагуух виртуал хөрөнгийн систем
  - 2.3 Виртуал хөрөнгөд тавигдах ФАТФ-ын шаардлага
  - 2.4 Виртуал хөрөнгийн чиг хандлага
3. Улс орнуудын виртуал хөрөнгийн зохицуулалт
  - 3.1 Малта
  - 3.2 Сингапур
  - 3.3 БНХАУ
  - 3.4 Япон улс
  - 3.5 Солонгос
  - 3.6 Татварын орчин
4. Монгол Улсын криптовалютын зах зээл

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Судалгаанд “Виртуал хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалт, олон улсын бодлогын чиг хандлага” сэдвийн хүрээнд цахим мөнгө болон виртуал хөрөнгийн талаарх ойлголт, практик хэрэглээ, виртуал хөрөнгийн зах зээлийн өнөөгийн байдал болон цаашдын хөгжлийн талаар баримталж буй дэлхийн нийтийн бодлогын чиг хандлага, эрх зүйн зохицуулалтын талаарх бусад орнуудын туршлага болон Монгол Улсын практик туршлагыг харьцуулан судаллаа.

Виртуал хөрөнгө гэдэг нь дижитал хэлбэрээр арилжих, шилжүүлэх боломжтой, төлбөр тооцоо, хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглаж болох үнэ цэнэ бүхий дижитал буюу биет бус хөрөнгө юм.²⁹

Анх 1983 онд Америкийн шифрлэгч Дэвид Чаум нь “ecash” хэмээх нууцлал өндөртэй шифрлэгдсэн цахим мөнгө зохиож байсан ба Gemini компанийн саяханы явуулсан судалгаанаас харахад, насанд хүрсэн америк хүний гуравны хоёр нь криптог сонирхож байгаа дүн гарчээ. Тиймээс ойрын үед зах зээл маш их тэлэх төлөвтэй байгаа бөгөөд магадгүй үүнээс ч илүү чухал ач холбогдолтой зүйл бол ирэх саруудад крипто хөрөнгө оруулагчдын төрөлжилт явагдах төлөвтэй байна. Харин Монгол Улсын криптовалютын зах зээлийн хувьд 2017 оны сүүлчээс эрчимтэй хөгжиж эхэлсэн бөгөөд иргэд, аж ахуйн нэгжүүд криптовалютыг хөрөнгө оруулалтын хэрэгслээр сонирхож, эхэндээ социал сувгаар дамжуулан зохицуулалтгүйгээр өөр хоорондоо арилжаалж байсан бол өдгөө гадаадын биржүүдэд бүртгүүлэх, арилжаанд оролцох сонирхол ихээр нэмэгдэж байгаа дүр зураг ажиглагдаж байна.

ФАТФ-аас 2014 онд анх виртуал валют болон түүнээс үүдэн гарч болзошгүй мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн талаар тайлан, дүгнэлт гаргаж байсан бол түүнээс хойш 2015 онд Виртуал валютын эрсдэлийг зохицуулах зөвлөмжийг гаргасан. 2018 онд виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгөөр үйлчилгээ үзүүлэгч гэсэн нэр томъёог тодорхойлон үүн дээрээ үндэслэн 2019 оны 6 дугаар сард гаргасан зохицуулалтын зөвлөмждөө виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгөөр үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй холбоотой зохицуулалтын асуудлыг тусгасан байдаг аж.

Энэхүү харьцуулсан судалгаанд БНХАУ, БНСУ, Япон, Малта, Сингапур улсуудын виртуал хөрөнгийн талаар баримталж байгаа бодлого, эрх зүйн зохицуулалтын талаар судалсан. Сонгон авсан улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг ажиглан дүгнэвэл:

- Хятад улсын хувьд криптовалют нь хууль ёсны зөвшөөрөгдсөн төлбөрийн хэрэгсэл биш³⁰ бөгөөд санхүүгийн байгууллагууд криптовалютыг хүлээн авах, холбогдох санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэхийг хориглодог байна. Гэсэн хэдий ч Хятад улс цахим юанийн туршилтаа хийж байна.
- Япон болон Сингапур улсад виртуал хөрөнгийг Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуулиар (Payment Services Act) зохицуулж байна.
- Солонгос улсын засгийн газар виртуал валютын арилжааг хянах үүднээс журам боловсруулсан байна.
- Малта улс нь Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээтэй холбоотой 3 хуулийг 2018 онд баталсан байна. Үүнд:

²⁹“Виртуал хөрөнгийн тухай” судалгаа Монголбанк 2021

³⁰The term 虚拟货币 (“virtual currencies”) is used in Chinese

- Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай хууль /The Virtual Financial Assets Act^{31/}
- Шинэлэг технологийн зохицуулалт, үйлчилгээний тухай хууль /The Innovative Technology Arrangements and Services Act^{32/}
- Дижитал инновацийн албаны тухай хууль /The Malta Digital Innovation Authority Act^{33/} зэрэг юм.

Энэхүү судалгааны ажил нь дараах 4 бүлгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- Дижитал буюу цахим хөрөнгийн тухай ойлголт
- Виртуал хөрөнгийн чиг хандлага
- Улс орнуудын виртуал хөрөнгийн зохицуулалт
- Монгол улсын криптовалютын зах зээл

Түлхүүр үг: Криптограф (шифрлэж нууцлах), Валют, Криптовалют, Крипто, Токен (им тэмдэг, жетон), Койн (зоос), Блокчейн, Блоклох, Биткойн, Алткойн (Уламжлалт бус зоос), Зах зээлийн капиталжуулалт (үнэлгээ), Нэгдсэн бүртгэл, Олборлох, Хэшинг (хэсэгчлэх), Хаяг, Хувийн нууц түлхүүр, Нийтийн нууц түлхүүр, Бирж, Крипто түрийвч

Keyword: Cryptography, Currency, Cryptocurrency, Crypto, Token, Coin, Blockchain, Block, Bitcoin, Altcoin, Market Capitalization, Distributed Ledger, Mining, Hashing, Address, Private Key, Public Key, Exchange, Crypto Wallet

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

1. Дижитал буюу цахим хөрөнгийн тухай ойлголт

Анх 1983 онд Америкийн шифрлэгч Дэвид Чаум нь “ecash” хэмээх нууцлал өндөртэй шифрлэгдсэн цахим мөнгө зохиожээ. Дараа нь буюу 1995 онд тэрээр хэрэглэгчээс программ хангамж шаарддаг, хүлээн авагч руу мөнгийг илгээхээс өмнө шифрлэгдсэн түлхүүр үгийг ашигладаг криптографийн цахим төлбөрийн эхэн үеийн хэлбэр болох “Digicash”-г бодит байдал дээр туршсан юм. Үүний гол давуу тал нь тухайн цахим мөнгийг банк, засгийн газар болон гуравдагч этгээд хянах боломжгүй болгосонд оршиж байлаа. Америкийн “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл” 1996, 1997 онуудад криптовалют, криптовалютын системийн талаар “Америкийн хуулийн тойм” сэтгүүлд өгүүлэл бичиж нийтлүүлсэн байдаг.

2009 онд анхны криптовалют болох Биткойныг Сатоши Накамото хэмээх нууцлагдмал нэгэн бүтээсэн гэж үздэг. Тэрээр санамсаргүй олон өгөгдлүүдийг эмх цэгцтэй үр дүн болгож гаргадаг алгоритм болох шифрлэлтийн Hash функц “SHA-256”-г ажлынхаа схемд ашигласан түүхтэй.

³¹<https://legislation.mt/eli/cap/590/eng/pdf>

³²<https://legislation.mt/eli/cap/592/eng/pdf>

³³<https://legislation.mt/eli/cap/591/eng/pdf>

1.1 Криптовалют буюу цахим мөнгө гэж юу вэ?

Криптовалют нь ажил гүйлгээний үр дүнг оролцогч талуудтай холбодог, валют эзэмшигчийн мэдээллийг хүчирхэг криптографаар дамжуулан мэдээллийн бааз хэлбэртэйгээр компьютерийн журналд найдвартайгаар бүртгэн хадгалдаг, солилцоо, зуучлалын үүргийг гүйцэтгэдэг цахим хэрэгсэл юм. (Криптограф нь криптовалютын цахим гүйлгээ, төлбөр тооцооны аюулгүй байдал, нууцлалыг зориулалтын кодоор дамжуулан хангаж байдаг арга гэж тооцогддог.)

Криптовалют нь дараах шинж чанаруудыг агуулдаг.

- ✓ Биет бус хэлбэртэй
- ✓ Оролцогч талууд мэдээллийг дундын зуучлалгүй солилцох боломжтой
- ✓ Төвлөрсөн бус буюу ямар нэгэн байгууллагын удирдлага, хяналтаас ангид
- ✓ Нэгэнт арилжаа хийсэн бол буцаах боломжгүй
- ✓ Нууцлалын зэрэглэл өндөр
- ✓ Нийлүүлэлт нь хязгаарлагдмал буюу бага

1.2 Криптовалютын арилжаа хэрхэн хийгддэг вэ?

Криптовалютын арилжаа³⁴ блокчэйнийн тусламжтайгаар хийгддэг. Блокчэйн гэдэг нь нэг талаас мэдээллийг нууцлал өндөртэйгээр түргэн шуурхай солилцох боломжийг олгосон технологи, нөгөө талаас нийтэд зориулагдсан бүртгэлийн дэвтэр юм. Зуучлагчгүй учраас гүйлгээ хийхэд хямд өртөгтэй. Блокчэйн нь “block” болон “chain” гэсэн хоёр хэсгээс бүрдэх бөгөөд блок нь мэдээллийг цуглуулдаг бол, chain нь харилцагчдын блокуудын мэдээллийг жагсаалт байдлаар агуулж байдаг. Блокчэйнийг бүтээхэд криптограф чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Криптограф³⁵ нь мэдээллийг дундын оролцогчгүйгээр хөтлөх, дамжуулсан мэдээллийг үнэн зөв хүргэх, замаас нь алдахгүй байх боломжийг олгодог өндөр нууцлалтай технологи юм.

Блокчэйн³⁶ дотор олон блокууд байрлах бөгөөд блокууд нь мөнгө илгээгч, хүлээн авагч, мөнгөний хэмжээ зэрэг мэдээллүүдийг хадгалдаг. Блокууд нь криптографийн үүргийг гүйцэтгэх “Hash” гэсэн хэрэгслийг агуулдаг. “Hash” нь блок болон блокт байгаа мэдээллийг хурууны хээ шиг таньж мэдэрдэг. Блок үүссэн бол бий болсон энэ блокийг дагаад шинээр “Hash” бий болно. Блокт өөрчлөлт орвол “Hash”-д мөн өөрчлөлт орно. Тийм учраас блокт гарсан өөрчлөлтийг таньж мэдэхэд хэш нь чухал үүрэгтэй. Блокийг таних тэмдэг өөрчлөгдсөн бол энэ нь тухайн блок байхгүй болсон болохыг харуулна. Түүнчлэн блок бүрийн дотор өмнө нь үүсгэсэн блок байрладаг. Ингэж олон блокуудын гинж буюу Блокчэйн үүсч байдаг.

³⁴Blockchain: Everything You Need to Know (investopedia.com)

³⁵How does a blockchain work - Simply Explained - YouTube

³⁶What is Blockchain? Blockchain Technology Explained Simply - YouTube

Зураг 1. Блокчэйн

Эх сурвалж: Number of crypto coins 2013-2021 | Statista

Түүнээс гадна өмнөх блокийн мэдээлэл өөрчлөгдсөн бол бусад блокийн мэдээлэл ч устаж, хүчингүй болсон байдаг. Мөн блокт байрлуулсан мэдээлэлд хэн нэгэн оролцогч хөндлөнгөөс нөлөөлөн өөрчлөлт оруулах боломжгүй юм.

Ерөнхийдөө блокчэйн буюу бэлэн бус төлбөр тооцоонд ашиглагддаг бүртгэл тооцооны дэвтрийг энэхүү криптографтаар дамжуулан хувиргаснаар криптовалют үүсч байдаг гэж хэлж болно. Арилжаанд оролцогчид өөр өөрсдийн “address” буюу хаягтай байх бөгөөд валют шилжүүлэх үедээ хүлээн авагчийн хаягийг зааж өгдөг. Хаяг хэн нэгэнд мэдэгдвэл энэ нь нууцлал алдаж байгаа зүйл огтхон ч биш. Ажил гүйлгээ хийх үед криптовалют нь “wallet” буюу зориулалтын цахим түрийвчинд орох бөгөөд хэрэглэгч өөрийн хувийн нууц үгийг ашиглаж түрийвчинд шилжиж орсон мөнгийг татаж авах боломжтой байна.³⁷ Нууцлалын зэргийг ямар түвшинд байлгахыг хүсч байгаагаас шалтгаалж хэрэглэгч цахим түрийвчийг сонгох боломжтой байдаг. Хувийн нууц³⁸ түлхүүр нь “Фермагийн их теорем”, “Эйлерийн тэнцэтгэл” зэрэгтэй холбоотой алгебрийн асар өндөр түвшний нарийвчлал, логик, нүсэр тооцоололд тулгуурлаж тодорхойлогддог тул хэн нэгэн хүн үүнийг тайлж олох боломж бараг үгүй юм. Мөн “public key” гэсэн ойлголт байх бөгөөд энэ нь ажил гүйлгээг шифрлэх үүрэгтэй. Валют хүлээн авагч нь өөрийн хувийн нууц түлхүүрийг ашиглан шифрийг тайлан шилжүүлгийг хүлээж авах боломжтой болдог байна.

1.3 Криптовалютын төрөл³⁹

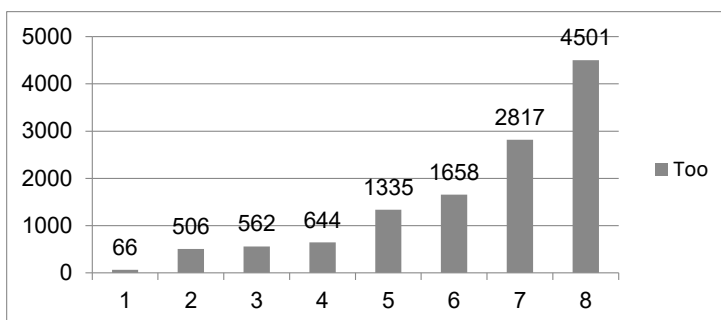
Криптовалютын нэр төрөл, тоо хэмжээ сүүлийн жилүүдэд огцом нэмэгдэж байгааг дараах графикаас харж болно. Ялангуяа 2019, 2020, 2021 онуудад тоо хэмжээ нь өмнөх жилүүдээс огцом өссөн байна.

³⁷Cryptocurrency wallet - Wikipedia

³⁸Public Keys and Private Keys | How they work with Encryption (comodo.com)

³⁹Just a moment... (sofi.com)

Зураг 2. Криптовалютын тоо 2013 (1)-2021(8)

Эх сурвалж: *Number of crypto coins 2013-2021 | Statista*

Altcoin: Энэ нь биткойноос бусад цахим валютыг илэрхийлнэ. Түүний түгээмэл төрлүүд нь

- ✓ Peercoin
- ✓ Litecoin
- ✓ Dogecoin
- ✓ Auroracoin
- ✓ Namecoin зэрэг болно.

Токен: Altcoins-оос ялгаатай нь токenuудыг анх удаа олон нийтэд санал болгох (Initial Coin Offering) замаар гаргадаг. Токenuудыг дараах байдлаар ангилж болно:

- Үнэ цэнийн (Биткойнтой адил)
- Аюулгүй байдлын (дансаа хамгаалах зорилгоор)
- Ашиглалтын (тодорхой хэрэглээнд зориулагдсан)

Эдгээр нь мөнгөний үүргийг бус харин функцийн үүргийг гүйцэтгэдэг. АНУ-ын доллартай адилаар үнэ цэнийг илэрхийлдэг боловч токenuуд нь дангаараа үнэ цэнэтэй биш юм. Токен-үүд нь шифрлэлтийн нэгэн төрөл бөгөөд ялангуяа мөнгөн шилжүүлэг, төлбөр тооцоо зэрэг ажил гүйлгээний криптографийг харуулсан урт тоо, үсэг зэрэг тэмдэглэгээтэй холбоотой ойлголт. Товчоор хэлбэл, токен нь олон янзаар хэрэглэгддэг онцлогтой. Тухайлбал, Bitcoin, Ethereum зэрэг нь токены төрөлд орно.

Хамгийн түгээмэл тархсан криптовалютуудыг доор харуулав:

• Peercoin,	• Bitcoin Cash
• Dogecoin	• Litecoin
• Auroracoin	• Ethereum
• Namecoin	• Ripple
• Omni	• Stellar
• Nxt	• NEO
• Waves	• Cardano
• Counterparty	• IOTA
• Bitcoin	

1.4 Цахим мөнгөний харилцаанд оролцогчид, тэдгээрийн онцлог

Цахим мөнгөний харилцаанд тодорхой сонирхол, үүрэг бүхий олон оролцогчид ордог бөгөөд тэдгээр нь өөр өөрсдийн сонирхол, эрх, үүрэгтэй байдаг гэж хэлж болно. Дараах зурагт цахим мөнгөний харилцаанд оролцогч талуудыг системчлэн харуулав.

Зураг 3. Цахим мөнгөний харилцаанд оролцогчид

Татагдан оролцогчид	Дэмжигчид, нөлөө үзүүлэгчид	Хөрөнгө оруулагчид	Зээлдүүлэгчид	Бизнесийн байгууллагууд
Цахим мөнгө хөгжүүлэгчид	Цахим мөнгөний харилцаанд оролцогчид			Олборлогчид
Хэрэглэгчид				Олборлох төхөөрөмжийг нийлүүлэгчид Хамтран олборлогчид
Судалгааны хүрээлэн				
Шинжлэх ухааны байгууллагууд	Арилжаачид	Татварын байгууллага	Үнийн савлагаа үүсгэгчид	Засгийн газар

Эх сурвалж: *What stakeholders are involved in the blockchain strategy system?* | GetSmarter Blog

1.5 Цахим мөнгийг яагаад худалдаж авдаг вэ?⁴⁰

Цахим мөнгө худалдаж авах шалтгааныг дараах байдлаар ангилан тодорхойлж болно:

1. Хөрөнгө оруулалтын зорилгоор буюу өгөөж олох
2. Бараа үйлчилгээг худалдаж авах
3. Засгийн газрын зохицуулалтаас мөнгөн хөрөнгө, эзэмшиж буй баялгаа хараат бус байлгах, тухайлбал инфляцийн нөлөөллөөс хамгаалах гэх зэрэг
4. Үнэ цэнийг хамгаалах буюу хуримтлалын зорилгоор, энэ нь үргэлж биелээд байдаггүй. Цахим мөнгөний үнэ өндөр хэлбэлзэлтэй байх тохиолдол цөөнгүй байдаг

1.6 Цахим мөнгөний давуу, сул тал, аюул, боломж⁴¹

Үйлдвэржилт, мэдээллийн технологийн оролцоо нэмэгдэж буй өнөө цаг дор дижитал буюу цахим валютыг чухалд үзэж хөрөнгө оруулалтын зорилгоор бусад фиат валютаас дээгүүрт тооцох хандлага нэмэгдэж байна. Ингээд цахим мөнгөний давуу болон сул талууд юу болохыг авч үзье.

⁴⁰3 Good Reasons to Buy Bitcoin -- and 2 Bad Ones (fool.com)

⁴¹Advantages and Disadvantages of Cryptocurrency in 2020 - GeeksforGeeks

Цахим мөнгөний давуу тал

- Инфляцаас хамгаална.

Нийлүүлэлт нь хязгаарлагдмал, аажмаар өсдөг. Эрэлт өсөхөд үнэ цэнэ нь нэмэгдэх учраас урт хугацаанд үнийн өсөлтөөс хамгаалагдсан хэрэгсэл гэж тооцогдож байна.

- Өөрийгөө зохицуулан удирдана.

Цахим валютыг олборлох, арилжих, гүйлгээнд хэрэглэх зэрэг үйл явц нь оролцогч талуудад нээлттэй байдаг. Өөрөөр хэлбэл, систем нь өөрөө өөрийгөө удирдаж, зохицуулна. Ажил гүйлгээний мэдээлэл, байнгын бүртгэл хөтлөлт нь цахим валютын нэгдмэл байдлыг бүрдүүлж, олон нийтийг арилжаанд тэгш эрхтэйгээр оролцох боломжоор хангана.

- Аюулгүй байдал буюу нууцлал

Хандалтын болон системийн нууцлал өндөртэй. Ажил гүйлгээ болон хэрэглэгчийн нууцлалыг блокчэйнийн технологи, математикийн төвөгтэй бодлогуудаар дамжуулан маш өндөр түвшинд хадгалж чаддаг.

- Ажил гүйлгээг харьцангуй хялбараар хийх боломжтой.

Цахим мөнгийг төрөл бүрийн валютыг ашиглан худалдан авч болно. Цахим мөнгийг арилжих замаар оролцогсод өөрт хэрэгцээтэй байгаа валютыг харьцангуй бага шимтгэлтэйгээр олж авах боломжтой.

- Төвлөрсөн бус

Үүсгэн байгуулагчаас эхлээд их хэмжээний цахим мөнгө эзэмшиж байгаа хүмүүс, зах зээлд шинээр нийлүүлэхээр бэлтгэж байгаа байгууллагууд бүгд цахим мөнгөнд анхаарлаа хандуулж, хяналт тавьж байдаг. Төвлөрсөн бус байх нь засгийн газрын мэдэлд байдаг уламжлалт мөнгөний хэлбэртэй харьцуулахад мөнгийг монополь байдлаар эзэмшихээс сэргийлж, үнэ цэнэ нь тогтвортой байх боломжийг бүрдүүлж өгдөг.

- Зардлын хэмнэлттэй ажил гүйлгээ хийх боломжийг олгодог.

Виза, Раурал зэрэг ажил гүйлгээг баталгаажуулах гуравдагч талын оролцоог үгүйсгэж чаддаг. Учир нь ажил гүйлгээний шимтгэл нэн багатай байна.

- Ажил гүйлгээг маш богино хугацаанд хийдэг.

Баталгаажуулалттай холбоотой харьцангуй цөөн тооны саад, сорилт байдаг тул дотоодын болон олон улсын төлбөр тооцоо, ажил гүйлгээг маш богино хугацаанд хийдэг.

Цахим мөнгөний сул тал

- Хууль бус ажил гүйлгээнд ашиглах боломжтой.

Нууцлал, найдвартай байдлын зэрэг нь өндөр тул засгийн газрын зүгээс цахим мөнгө эзэмшигчдийн мэдээллийг мөшгих, хянах боломж хязгаарлагдмал байна. Хуулийн дагуу олж аваагүй мөнгөө хэн нэгэн хүн цахим мөнгө худалдаж авах замаар эх сурвалжийг нь нуух оролдлого хийх боломжтой.

- Мэдээлэл алдагдвал санхүүгийн алдагдал хүлээнэ.

Хэдийгээр найдвартай байдал өндөртэй ч мэдээлэл алдагдвал ялангуяа хувийн нууц түлхүүрээ алдсан хэрэглэгч өөрийн цахим мөнгөө алдана. Энэ үед цахим түрийвч дотор нь байгаа мөнгөний хамтаар түгжигдэнэ.

- Төвлөрөл багатай хэдий ч удирдан зохицуулах байгууллага оршиж байдаг.

Цахим мөнгө нь төвлөрсөн нэг удирдлагаас ангид байдаг онцлогтой. Гэхдээ зах зээлд байгаа зарим цахим мөнгөний хэмжээ, урсгал нь түүнийг бүтээгчид болон холбогдох зарим байгууллагын хяналтад байсаар байдаг. Учир нь эзэмшигчид цахим мөнгөний үнэд огцом өөрчлөлт бий болгох боломжтой байхыг үгүйсгэхгүй. Их хэмжээний арилжаа үнийн өөрчлөлтийн өндөр хэлбэлзлийг бий болгодог. Тухайлбал, Биткойны үнэ 2017 онд хэд дахин өссөн юм.

- Зарим цахим мөнгө зөвхөн цөөн тооны засгийн газрын баталгаатай мөнгөнд хөрвөх боломжтой байдаг.

Цөөн тооны валютад хөрвөх хязгаарлалтыг зааж өгсөн нь зарим талаар зардлыг нэмэгдүүлэх нөлөөтэй. Тухайлбал, зохицуулах байгууллагын эрх зүйн орчны хүрээнд зааж өгснөөс бусад валютад цахим мөнгөө хөрвүүлэхийн тулд арилжааны нэмэлт шимтгэл төлөх шаардлагатай болдог тохиолдлууд байна.

- Олборлолтын хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөө

Цахим мөнгөний гол олборлогчид Хятад улсад байгаа бөгөөд өндөр чадалтай, эрчим хүч их хэрэглэдэг компьютерийг олборлолтондоо ашиглаж байна. Эрчим хүчний өндөр хэрэглээг хангахын тулд нүүрс ихээр хэрэглэж байгаа бөгөөд энэ нь агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлж байна.

- Хакердуулах боломжтой

Хэдийгээр найдвартай байдал өндөртэй хэдий ч биржүүд тийм ч найдвартай биш. Ихэнх биржүүд хэрэглэгчийн нэвтрэх нэрийг зохих шаардлагын дагуу ажиллуулахын тулд арилжаанд оролцогчийн цахим түрийвчийн мэдээллийг хадгалдаг. Энэ мэдээлэл нь хакеруудад алдагдаж, олон тооны дансанд нэвтрэх боломжийг олгосноор цахим мөнгийг нэг данснаас нөгөө данс уруу шилжүүлэх боломжтой болно. “Bitfinex” болон “Mt Gox” зэрэг биржүүдээс олон сая долларын цахим мөнгө алдагдсан тохиолдол гарсан байдаг.

- Цуцлах боломжгүй байдал

Хэрэв хэн нэгэн андуурч цахим мөнгөө буруу цахим хаяг уруу санаандгүй шилжүүлвэл, мөнгө илгээсэн тал өөрийн шилжүүлсэн цахим мөнгийг буцааж олж авах боломжгүй байна. Зарим хүмүүс худал хэлж цахим мөнгөний шилжүүлгийг бусдаар хийлгэх тохиолдол гарахыг үгүйсгэхгүй. Нэгэнт шилжүүлсэн мөнгөө буцааж олж авах боломжгүй учраас бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нийлүүлэхгүйгээр цахим мөнгөтэй болох сэдэл ч бусдад төрж болно. Ингээд дурдсан давуу, сул талуудыг баяжуулан нэгтгэж, цахим мөнгөний Свот шинжилгээг авч үзвэл дараах байдалтай байна.⁴²

⁴²(PDF) The SWOT Analysis of Crypto-currency and Bitcoin (researchgate.net)

Давуу тал

- Төлбөрийн уян хатан хэрэгсэл болдог. Өндөр хяналтгүй.
- Ажил гүйлгээ богино хугацаанд хийгддэг.
- Цахим мөнгө өнгөрсөн хугацаанд маш их хэмжээгээр өссөн.
- Хэн ч цахим мөнгийг бусдад шилжүүлэх боломжтой.
- Хяналт тавих дан ганц төвлөрсөн удирдлагагүй.
- Цахим мөнгө нь нэргүй, гэхдээ практикт нэргүй хэрэглэгч байх нь амаргүй байдаг.

Боломж

- Үнэ нь тогтвортой өсөх боломжтой.
- Олон нийт технологи болон сүлжээний орчинг засаж, цахим мөнгөөр хийгдэх ажил гүйлгээний нийт зардлыг бууруулж болно.
- Олон нийт технологи болон сүлжээг өөрчлөх санаачлага гаргаж, цахим мөнгө олборлогчдын эрчим хүчний хэрэглээг багасгаж, хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулж болно.
- Гол валютууд үнэ цэнээ алдаж, бизнесүүд алдагдал хүлээж эхэлбэл хүмүүс эдийн засгийн нөхцөл байдалтай холбоогүй байдаг онцлогтой цахим мөнгийг эрэлхийлж болно.
- Дэлхий дахинд бий болсон эдийн засгийн тогтворгүй байдал нь хүмүүсийг мөнгөө цахим мөнгө хэлбэрээр нууж, баялгаа хамгаалах үйлдэл хийхэд хүргэж болох юм.

Сул тал

- Энэ нь бодит үнэ цэнэгүй.
- Хакердуулж мөнгөө алдах боломжтой.
- Сүлжээ нь зөвхөн хязгаарлагдмал тооны ажил гүйлгээг зөвшөөрч болно.
- Цахилгаан их хэрэглэж хүрээлэн буй орчинд сөрөг нөлөө үзүүлнэ.
- Олон тооны гэмт бүлэглэлийн биткойныг хурааж авсан тохиолдлууд гарч байсан.

Аюул

- Засгийн газрын баталгаагүй.
- Хүмүүс хакердуулах боломж багатай болон зардал шаардахгүй илүү сайн мөнгө шилжүүлэх аргыг олж болох юм.
- Цахим мөнгөтэй холбогдсон хууль бус их хэмжээний мөнгө нь хүмүүсийн цахим мөнгө ашиглах сонирхлыг бууруулж магадгүй.
- Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөө нь хэрэглээг нь бууруулах шалтгаан болох боломжтой.
- Квантын компьютерууд болон зарим шинэ алгоритмууд гэнэт гарч ирэн цахим мөнгөний системийг нурааж болно.

1.7 Цахим мөнгөний үнэд нөлөөлөгч хүчин зүйлс⁴³

Цахим мөнгийг төв банкнаас гаргадаггүй, цахим мөнгөнд засгийн газрын баталгаа байдаггүй. Тийм ч учраас мөнгөний бодлого, инфляц, эдийн засгийн өсөлт зэрэг уламжлалт мөнгөний ханшид нөлөө үзүүлэгч хүчин зүйлс нь цахим мөнгөнд нөлөө үзүүлэхгүй. Харин цахим мөнгөний үнэд дараах хүчин зүйлс нөлөөлдөг гэж үздэг байна. Үүнд:

- ❖ Цахим мөнгөний эрэлт, нийлүүлэлт
- ❖ Олборлолт хийх замаар гаргаж авсан цахим мөнгөний үйлдвэрлэлийн зардал
- ❖ Блокчэйн ажил гүйлгээг бүртгүүлж, баталгаажуулсны төлөө цахим мөнгө олборлогчдод төлсөн урамшуулал, хөлс
- ❖ Блокчэйнээр ажил гүйлгээ хийсний төлөөх шимтгэлийн хувь
- ❖ Өрсөлдөгч цахим мөнгөнүүд, тэдгээрийн тоо хэмжээ
- ❖ Арилжаа нь явагддаг биржүүд
- ❖ Ажил гүйлгээг нь зохицуулах эрх зүйн орчин, хуулийн зохицуулалт
- ❖ Цахим мөнгөний системийн дотоод засаглал

⁴³(PDF) Factors Influencing Cryptocurrency Prices: Evidence from Bitcoin, Ethereum, Dash, Litecoin, and Monero (researchgate.net)

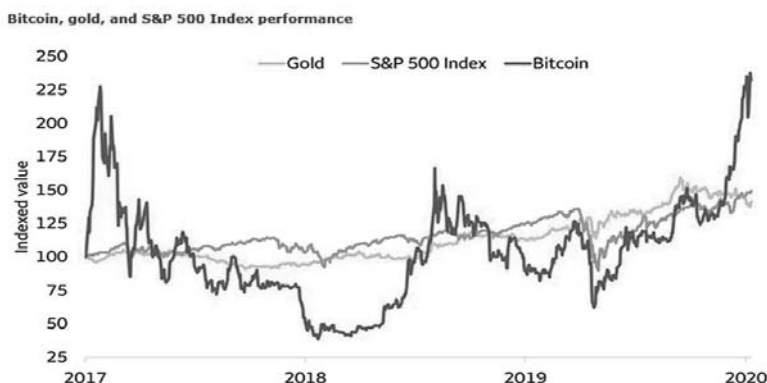
Цахим мөнгөтэй холбоотой гол ойлголтуудыг нэгтэн үзэхүй

Асуултууд	Хариулт
Цахим мөнгө санаачлан хөгжүүлэгч хэрхэн ашиг олдог вэ?	Олборлолтын шагнал, ажил гүйлгээний шимтгэл
Хэн хамгийн сайн олборлолт хийх вэ?	Хамгийн сайн, хамгийн өндөр чадалтай компьютер ашиглаж буй хүмүүс, цахим мөнгөний үйлчилгээ үзүүлдэг компаниуд олборлолтыг хамгийн сайн хийдэг.
Хамгийн шилдэг цахим мөнгө ямар шинж чанартай байх вэ?	Цахим мөнгөний шинж чанарыг тодорхойлогч үзүүлэлтүүд, тухайлбал нууцлал, аюулгүй ажиллагаа, хэрэглээний энгийн хялбар байдал хэр зэрэг байгаагаас тухайн цахим мөнгөний үнэ цэнэ ямар байх нь тодорхойлогдоно. Эдгээр үзүүлэлтийн чанар харьцангуй сайн байвал ажил гүйлгээний шимтгэл нь ч өндөр байх боломжтой.
Цахим мөнгөний бирж гэж юу вэ?	Цахим мөнгөний арилжаа явуулах тусгай биржүүд байдаг. Эдгээр нь цахим мөнгийг бусад төрлийн хөрөнгүүдтэй, уламжлалт засгийн газрын баталгаат мөнгө болон бусад цахим мөнгөтэй солилцох боломжийг олгосон зориулалтын платформууд юм.
Цахим мөнгөний биржийн ямар шимтгэлүүд байдаг вэ?	Trading fee буюу арилжааны шимтгэл, Deposit/Withdrawal Fees буюу цахим мөнгийг байршуулах болон татан авахтай холбоотой шимтгэл, Interest/Borrowing/Liquidation Fees буюу зээл авч цахим мөнгөний арилжаанд оролцоход ногдох шимтгэл зэрэг шимтгэлүүд байна.
Цахим мөнгөний биржийн шимтгэлүүдийн хувь хэмжээ юунаас хамаарч тогтох вэ?	Бирж аль болох богино хугацаанд үйлчилгээг үзүүлж, хэр сайн арилжааг зохион байгуулж чадаж байгаагаас шимтгэлийн хэмжээ нь тогтоогдож байдаг. Зарим биржүүд шимтгэлийн хувь хэмжээндээ хөнгөлөлт үзүүлэх ч тохиолдол байна.

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

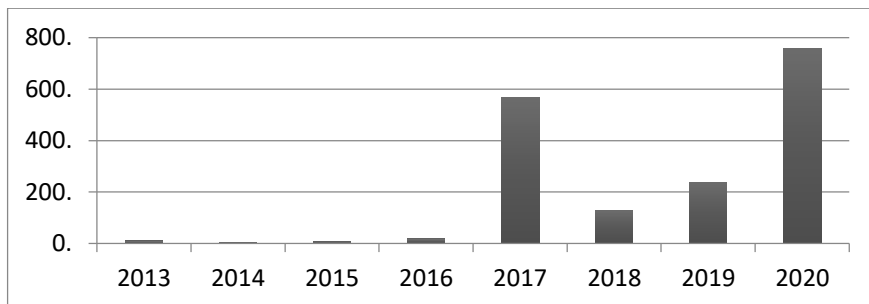
1.8 Цахим мөнгөтэй холбоотой зарим статистик мэдээлэл

Зураг 4. Биткойн, алт, S&P 500 индесийн динамик

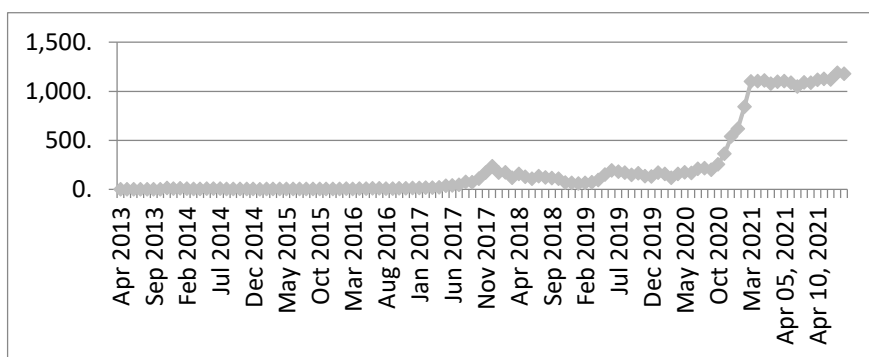
Эх сурвалж: [cryptocurrencies data images 2020](#)

Зураг 5. Цахим мөнгөний капиталжуулалт буюу зах зээлийн үнэлгээ/дэлхий дахинд/

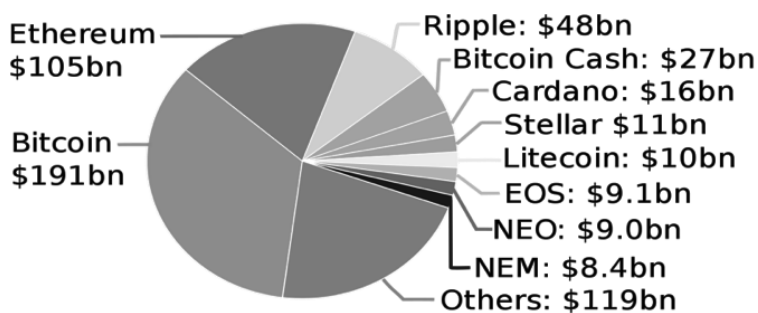

Эх сурвалж: [Search | Statista](#)

Зураг 6. Биткойны капиталжуулалт буюу зах зээлийн үнэлгээ

Эх сурвалж: [Search | Statista](#)

Эх сурвалж: [All Cryptocurrencies | CoinMarketCap](#)

2. Виртуал хөрөнгийн чиг хандлага

2.1 Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гарч болзошгүй эрсдэл⁴⁴

Виртуал хөрөнгө болон цахим мөнгө нь хоёулаа дижитал валютууд юм. Ялгаа нь цахим мөнгийг Фиат валют (Хууль ёсны валют) баталгаажуулж байдаг гэж хэлж болох бөгөөд фиат валютын гүйлгээний нэгээхэн төрөл, механизм болгож ашигладаг. Хэдийгээр виртуал хөрөнгийг фиат мөнгө шууд утгаараа дэмждэггүй ч, түүнийг шинээр бүтээж, цахимаар эзэмшиж, төлбөр шилжүүлэх зорилгоор ашиглаж болно.

Блокчэйн, биткойн, крипто хөрөнгө, виртуал валют... гэх зэрэг үгс нь дэлхий нийтийн үнэ цэнийг өөрчилж чадах шинэлэг технологийг дүрсэлсэн цоо шинэ ойлголтууд болоод байна. Блокчэйн нь 10 гаруй жилийн өмнө үүссэн. Блокчэйн үүссэн цагаас хойш виртуал хөрөнгө өргөн дэлгэрч, төлбөрийн хэрэгсэл болж эхлээд байгаа юм.

ФАТФ нь виртуал хөрөнгөд голчлон анхаардаг бөгөөд онолын хэсэгт дурдсанчлан энэ нь маш олон ашиг тустай. Виртуал хөрөнгийн тусламжтайгаар төлбөр төлөх үйл явц илүү хялбар, хурдан хийгддэг болсон юм. Виртуал хөрөнгийг тогтмол санхүүгийн үйлчилгээ авах боломжгүй хүмүүст зориулсан шинэлэг хэрэгсэл ч гэж үзэж болно. Гэхдээ зохицуулалт байхгүй бол гэмт хэрэгтэн, террористуудын санхүүгийн гүйлгээ хийхдээ ашигладаг виртуал мөнгөний зоорь болох ч эрсдэлтэй.

“Их 20”-ийн дэмжлэгтэйгээр виртуал хөрөнгийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхэд зүй бусаар ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ФАТФ дэлхийн хэмжээний стандартыг гаргасан. Виртуал хөрөнгө гэсэн нэр томьёо нь дижитал хэлбэрээр арилжаалагдах, шилжүүлэх эсвэл төлбөр хийж болох үнэ цэнийн дижитал үзүүлэлтийг илэрхийлсэн ойлголт юм.

2018 онд Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах төв байгууллага виртуал хөрөнгө, түүний үйлчилгээ үзүүлэгчтэй холбоотой зөвлөмжид өөрчлөлт оруулсан. Оруулсан өөрчлөлтийг 2015 оны Виртуал валютын эрсдэлд суурилсан аргачлалын заавар нэртэй тайланд хавсаргасан байдаг. ФАТФ нь виртуал хөрөнгөтэй холбоотойгоор терроризмыг санхүүжүүлэх, мөнгө угаах үйл ажиллагаа их байгааг тогтоосон байна. Виртуал хөрөнгийн гүйлгээ нь алсын зайнаас хурдан хийгддэг, захиргааны харьяалалгүй, нэр нь үл мэдэгдэх зэрэг онцлогтой байх тул виртуал хөрөнгийн харилцааг нэгдсэн зохицуулалтад оруулах шаардлагатай болсон.

ФАТФ-ын стандартууд нь санхүүгийн салбарын нэгэн адил виртуал хөрөнгийн хамгаалалт, шударга зарчмуудаар хангаж өгнө. ФАТФ-ын боловсруулсан дүрмийн дагуу виртуал хөрөнгийг фиат валютаар сольж болох бөгөөд нэг виртуал активаас нөгөөд шилжүүлэг хийхдээ мөн зохих дүрмийг мөрдлөг болгоно.

⁴⁴http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/bulletin/FATF-Booklet_VA.pdf

2.2 Виртуал хөрөнгөтэй холбоотой эрсдэл

Виртуал хөрөнгө нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой дараах эрсдэлүүдийг бий болгож болзошгүй юм.

- Интернэт дэх виртуал хөрөнгийн гүйлгээнд нэрээ нууцлах явдал их байгаа нь хувь хүмүүс болон гүйлгээнд хамрагдсан хөрөнгийн эх үүсвэрийг тодорхойлоход бэрхшээлийг үүсгэдэг.
- Виртуал хөрөнгийн эрсдэлтэй гэж тооцогддог нэг үзүүлэлт бол үнийн өндөр хэлбэлзэл, үнийн таамаглал хийхэд төвөгтэй байдаг явдал байна.
- Виртуал хөрөнгийн гүйлгээ нэгэнт хийгдсэн бол түүнийг буцаах боломжгүй.
- Виртуал хөрөнгө нь фиат мөнгө рүү хялбар шилжих бөгөөд AML/CFT (мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаатай тэмцэх)-ийн шаардлагыг хангахгүй байж болзошгүй.
- Хэд хэдэн улс оронд хийгдсэн гүйлгээ AML/CFT-тэй нийцэж байгаа эсэх, хяналт, хэрэгжилтийг хэрхэн хангаж байгаа нь тодорхой бус байгаа нь нотлогдсон.
- Хяналтын төв байгууллага байхгүй байгаа нь виртуал хөрөнгөтэй холбоотой сэжиг бүхий гүйлгээнд хяналт тавих, хэв шинжийг нь тодорхойлох боломжийг олгохгүй байгаа бөгөөд мөнгө угаах гэмт хэргээс сэргийлэхэд чиглэгдсэн програм хангамж одоогоор байхгүй байна.
- Хууль сахиулах байгууллага нь мөрдөн байцаалт хийх, виртуал хөрөнгийг хураах зорилгоор дан ганц төв байр эсвэл аж ахуйн нэгжийг (удирдагч) онцлон шалгаж болохгүй.
- Мөрдөн байцаалтаар гүйлгээний ул мөрийг илрүүлэхэд хэцүү.
- Виртуал хөрөнгийн системд Интернэтээр (гар утсаар дамжуулан) нэвтрэх боломжтой бөгөөд хил дамнасан төлбөр тооцоо, мөнгөн шилжүүлэг хийхэд ашиглаж болно. Энэ нь гэмт хэргээс олсон орлогоо нуун дарагдуулж, далдлах сэдлийг бий болгож, тухайн бүс нутгийн гэмт хэрэгт гарах үйл явцыг өдөөж болзошгүй.
- Хөрөнгө, гадаад валют их хэмжээгээр гадагш шилжихэд хүргэж төлбөрийн балансад тэнцвэртэй бус байдлыг бий болгож, улс орнуудын эдийн засагт хохирол учруулж болно.
- Виртуал хөрөнгө, түүний гүйлгээ нь терроризмын санхүүжүүлэлтэд өртөмтгий.
- Виртуал хөрөнгийн гүйлгээг “даркнэт” ашиглан хийж болох бөгөөд энэ нь дарк вэб дэх хууль бус худалдаанд ихэвчлэн хэрэглэгддэг.
- Виртуал хөрөнгийг арилжаалахад хууран мэхлэх, залилангийн хэрэг үүсэх эрсдэлтэй.

2.3 ФАТФ-ын тайлангийн дагуух виртуал хөрөнгийн систем

Виртуал хөрөнгийн системийн голлох оролцогчид нь:

1. Удирдагч нь төлбөрийн дэвтэр хөтлөх, виртуал хөрөнгийг эргүүлэн авах эрхтэй, төвлөрсөн виртуал хөрөнгийг гаргадаг, түүнийг ашиглах дүрмийг тогтоодог хүн, эсвэл аж ахуйн нэгж юм.
2. Олборлогч нь виртуал хөрөнгийн систем дэх гүйлгээг баталгаажуулахад ашигладаг нотолгооны системд ярвигтай алгоритмуудыг шийдвэрлэдэг тусгай програм ажиллуулж төвлөрсөн бус виртуал хөрөнгийн сүлжээнд оролцдог хүн эсвэл аж ахуйн нэгж юм.

3. Арилжигч гэдэг нь виртуал хөрөнгийг бодит мөнгөн тэмдэг, хөрөнгийн сан юм уу худалдааны бусад хэлбэрийн виртуал хөрөнгөөр солих бизнес эрхэлдэг хүн эсвэл аж ахуйн нэгж юм. Арилжигч нь бэлэн мөнгө, мөнгөн гуйвуулга, кредит карт, болон бусад виртуал хөрөнгө зэрэг төрөл бүрээр төлбөрөө авдаг. Хувь хүн ихэвчлэн арилжигчаар дамжуулан дансанд виртуал хөрөнгө байрлуулах, авахын тулд ашигладаг. Bitfinex, Coinbase, Bitstamp, Poloniex, Coinmama, CEX.IO гэх зэрэг алдартай арилжигч газрууд бий.
4. Хэрэглэгч гэдэг нь виртуал хөрөнгө олж, бодит ба виртуал бараа, үйлчилгээнд зарцуулдаг, хувийн хэрэгцээндээ шилжүүлэн ашигладаг хүн эсвэл аж ахуйн нэгжийг хэлнэ. Хэрэглэгчид виртуал хөрөнгийг хэд хэдэн аргаар олж авах боломжтой. Тухайлбал,
  - Арилжигчаас эсвэл шууд удирдагчаас бодит мөнгөөр худалдан авах боломжтой.
  - Олборлогч нь виртуал хөрөнгөөр төлбөр төлдөг тодорхой үйл ажиллагаа эрхэлж олно (жишээлбэл, сурталчилгаанд хариу өгөх, онлайн судалгааг бөглөх, бодит эсвэл виртуал бараа, үйлчилгээ үзүүлэх).
  - Виртуал хөрөнгийн валютыг өөрөө олборлох.
5. Виртуал хөрөнгийн хэтэвч нь биткойн ба бусад виртуал хөрөнгийг хадгалах, эзэмших, шилжүүлэх програм.
6. Хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгч гэдэг нь биткойн ба бусад виртуал хөрөнгийг хадгалах, эзэмших, шилжүүлэх виртуал хэтэвч өгдөг байгууллага юм. Хэтэвчээр үйлчилгээ үзүүлэгч нь виртуал хөрөнгийн гүйлгээг хэрэглэгч, арилжигч, худалдаачинд илүү хялбар болгох аргаар виртуал хөрөнгийн системийг хялбарчилна. Хэтэвчийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь хэрэглэгчийн виртуал хөрөнгийн үлдэгдлийг тэнцвэртэй байлгаж, мөн хадгалалт, гүйлгээний аюулгүй байдлыг хангана. Bitcoin Core протокол, Electrum, Exodus, Jaxx, Cорay, Coinbase, Blockchain зэрэг алдартай хэтэвч байдаг.

Оролцогчдын байдлаас шалтгаалан виртуал хөрөнгийг төвлөрсөн, төвлөрсөн бус гэж ангилна.

Виртуал хөрөнгө:

Шалгуур	Төвлөрсөн/ <i>centralized</i> /	Төвлөрсөн бус/ <i>decentralized</i> /
Програм хангамжийн архитектур	Төвлөрсөн	Тараах (Блокчэйн)
Гаграгч	Удирдагч/ <i>administrator</i> /	Олборлогч
Арилжааны хүү	Харьцах	Хөвөгч
Хөрвөх чадвар	Фиат валютаар солилцоно	Фиат валютаар солилцоно
Оролцогчид	Удирдагч, Арилжигч, Хэрэглэгч	Олборлогч, Арилжигч, Хэрэглэгч
Жишээ	E-gold, WebMoney, Linden Dollars	Bitcoin, Onecoin, Litecoin, Ripple

2.4 Виртуал хөрөнгөд тавигдах ФАТФ-ын шаардлага

ФАТФ дараах виртуал хөрөнгөтэй холбоотой дараах заавруудыг тухай бүрт нь гаргаж ирсэн байдаг.

- “Виртуал валют: Үндсэн ойлголт, AML/CFT-ийн болзошгүй эрсдлүүд” гэсэн нийтлэл, заавруудыг 2014 оны 6-р сард гаргасан.
- “Виртуал валютын эрсдэлд суурилсан аргачлалын заавар”-ыг 2015 оны 6-р сард гаргасан.
- ФАТФ “виртуал хөрөнгө” (VA)7, “виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч” (VASP) гэсэн хоёр шинэ нэр томъёоны тайлбарыг гарган баталж, 2018 оны 10-р сард “Зөвлөмж 15”-ыг шинэчилсэн.
- 2019 оны 6-р сард виртуал хөрөнгөтэй холбоотой мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх (L/TF) эрсдэлээс үүдэн ФАТФ-ын шаардлагыг тодорхой болгох зорилготойгоор ФАТФ “Зөвлөмж 15-д” тайлбар тэмдэглэл нэмж оруулсан. “Виртуал хөрөнгийн эрсдэлийг удирдах, бууруулахын тулд виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны эсрэг (AML/CTF) зорилгод нийцүүлэн зохицуулж, тусгай зөвшөөрөл олгодог, бүртгэдэг, хяналт тавьдаг, ФАТФ-ын зөвлөмжид дурдсан холбогдох арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг үр дүнтэй системд хамрагдах ёстой.” гэсэн шаардлагыг ФАТФ-ын зүгээс тавьдаг. ФАТФ нь хэрэглэгчдэд дүн шинжилгээ хийж, байнгын хяналт тавьж, сэжигтэй гүйлгээг тайлагнах, бүртгэл хөтлөх, виртуал хөрөнгийг ашиглаж мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэх болон бусад арга хэмжээ авахыг харьяалагдах байгууллагуудаас шаарддаг.

2019 оны зургаан сард виртуал хөрөнгө, түүний үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй холбоотой асуудалд ФАТФ-ын зөвлөмж хэрхэн үйлчлэх тухай тодруулга өгөх зорилготой 40 зөвлөмжид тайлбар тэмдэглэл хэлбэрийн шинэ заавар гаргасан байна. Энэхүү зөвлөмж нь виртуал хөрөнгө, түүний үйлчилгээ үзүүлэгчдэд өгөх хянагч, зохицуулагчдын хариу үйлдлийг ойлгох, боловсруулахад тухайн үндэстний эрх баригчид болон санхүүгийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үүргээ ухамсарлан виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагаа эрхлэх хүсэлтэй хувийн хэвшлийн байгууллагуудад туслах зорилготой.

ФАТФ-ын зөвлөмж нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх зэрэг виртуал хөрөнгийн өсөн нэмэгдэж буй хэрэглээнд хариу үйлдэл үзүүлэхээс гадна санхүүгийн салбарт хэрэглэгддэг бараа үйлчилгээ, хурдацтай хөгжиж буй дижитал технологийн орчинд ашиглагдана. Уламжлалт санхүүгийн бүтээгдэхүүнийг орлох шинэлэг финтек бүтээгдэхүүнүүд нь хүний нэрийг нууцлах тул мөнгө угаах ажлаа үргэлжлүүлэх боломжтой гэмт хэрэгтэн, террористуудын анхаарлыг өмнө нь ихэд татаж байсан юм.

“Зөвлөмж 15”-ын өгсөн тайлбар тэмдэглэл нь виртуал хөрөнгө, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчтэй холбоотой асуудалд ФАТФ-ын шаардлага хэрхэн хэрэгжих талаар нэмэлт тодруулга өгөх зорилготой бөгөөд доорх асуудлуудыг хамаарна:

- Виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагаа, ашиглалт, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид эрсдэлд суурилсан аргачлал (*RBA-risk based approach*)-ыг хэрэгжүүлэх
- Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд Мөнгө Угаах/Терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (AML/CFT) зорилгоор шалгалт хийх, хяналт тавих
- Тусгай зөвшөөрөл олгох, бүртгэх
- Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ (хэрэглэгчдийн дүн шинжилгээ (*CDD-*

customer due diligence), бүртгэл хөтлөлт, сэжигтэй гүйлгээний тайлан (*STRF-suspicious transaction reporting*) гаргах

- Хориг арга хэмжээ болон бусад албадлагын арга хэмжээ
- Олон улсын хамтын ажиллагаа

2.5 Виртуал хөрөнгийн чиг хандлага

21.04.28 АНУ-ын Төлөөлөгчдийн танхим Дижитал хөрөнгийн шинэтгэлийн хууль батлав.

4-р сарын 20-ны Мягмар гарагт БНН-ын Patrick McHenry санаачилсан H.R. 1602 код бүхий Шинэтгэлийн саадыг арилгах тухай хуулийг АНУ-ын Төлөөлөгчдийн танхим баталлаа. Уг хууль нь тухайн салбарын зохицуулагчид болох Үнэт цаас, биржийн комисс (SEC) болон Таваарын фьючерсийн арилжааны комисс (CFTC)-ийн криптогийн талаар баримтлах бодлогыг тодотгосон байна.

Хуулийг батлах үеэр McHenry хэлэхдээ: “Уг хуулийн дагуу дээрх хоёр зохицуулагчид дижитал хөрөнгийн асуудлаар хамтарсан ажлын хэсэг байгуулах шаардлагатай. Ингэснээр манай зохицуулагчид болон зах зээлд оролцогчдын хоорондох харилцан ойлголцлын эхлэлийг тавих бөгөөд байдлыг илүү ойлгомжтой болгоно.”⁴⁵

21.04.23 Биткойны (Bitcoin/BTC) давамгайллын үзүүлэлт 50%-иас доош уналаа.

Сүүлийн 3 жилийн хугацаанд зах зээл дэх Биткойны давамгайл байдлын үзүүлэлт анх удаа 50%-иас доош уналаа. Тиймээс ойрын үед уламжлалт бус (алтернатив) койнуудын дахин нэг давалгаа эхлэх шинж байдалтай байна. Өнгөрсөн цөөхөн хоногт Эфир (Ethereum/ETH) үнэ өссөн нь үүний нотолгоо болно.⁴⁶

21.04.23 АНУ-д явуулсан шинэ судалгаа криптогийн сонирхол маш ихээр нэмэгдсэнийг харууллаа.

Саяхан Gemini компанийн явуулсан судалгаанаас харахад, насанд хүрсэн америк хүний гуравны хоёр нь криптог сонирхож байна. Тиймээс энэ нь маш их тэлэлт бий болгох бөгөөд магадгүй үүнээс ч илүү чухал ач холбогдолтой зүйл бол ирэх саруудад крипто хөрөнгө оруулагчдын төрөлжүүлэлт явагдах төлөвтэй байна. Мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар, энэ нь криптогийн эрүүл зах зээлд урт хугацаандаа эерэг нөлөө үзүүлэх нь дамжиггүй юм.⁴⁷

21.04.23 Venmo крипто арилжаа нээхээр боллоо.

PayPal компанийн төлбөрийн мобил (гар утасны) үйлчилгээний Venmo компани нь зарим крипто валютыг сонгон дэмжлэг үзүүлэн ажиллаж эхэллээ. Ингэснээр түүний 70 сая гаруй хэрэглэгчид 1 ам. долларын үнэ цэнэ бүхий бага хэмжээний ч бай хамаагүй Биткойн (BTC), Лайткойн (LTC), Эфир (ETH) болон Биткойнкэш (BCH) гэсэн крипто валютаар наймаа/худалдан авалт (болон валютын авах/зарах арилжаа) хийх боломж тун удахгүй бүрдэх болно. Түүнээс гадна уг тавцан (платформ) нь криптог хэрхэн олж авах болон хэрэглэх талаар төрөл бүрийн гарын авлага болон зөвлөмжийг санал болгож байна.⁴⁸

⁴⁵Crypto News Weekly Roundup <https://freebitco.in>

⁴⁶Changelly.com

21.04.22 Цахим юанийг Бээжингийн олимпоор олон улсын тамирчид, зочид хэрэглэж магадгүй байна.

Хятад улс цахим юанийн туршилтаа үргэлжлүүлсээр байгаа билээ. Энэ хүрээнд тэд 2022 онд Бээжинд болох Өвлийн олимпоор гадны тамирчид, зочдод цахим юань хэрэглэх бололцоо олгож магадгүй байна.

Өнгөрсөн Ням гарагт Хятадын Төв банкны Ерөнхий орлогч Ли Бо: “Цахим мөнгөний туршилт нь өнгөрсөн жил 4 хотод болон Өвлийн олимпийн орднуудад нээлтээ хийснээс хойш амжилттай үргэлжилж байна” хэмээн хэлсэн нь ийн таамаглахад хүргээд байгаа юм. Уг туршилт нь одоогоор 10 хотыг хамраад байгаа бөгөөд ойролцоогоор 100 сая хүнд хүрээд байна.

Цахим мөнгөний хэрэгжилт нь тэдний хувьд маш чухал зүйл бөгөөд нэвтрүүлж чадвал Хятад нь өөрийн валютын албан ёсны цахим хувилбарыг үүсгэсэн анхны томоохон улс болох юм. Бусад улс орнуудын жишээг харвал, Европын Төв банк цахим еврог судалж байгаа бол Английн Төв банк өнгөрсөн даваа гарагт өрх гэр, бизнесийн хэрэглээнд зориулж цахим мөнгө гаргах бололцоог судалж үзнэ гэдгээ мэдэгджээ.

Хятадын төрийн албан хаагчид дижитал юань худалдан авалтыг илүү амар, аюулгүй болгох, банкны дансгүй иргэдэд туслах шинэ үеийн валют хэмээн сайшааж байна. Гэвч дижитал юань нь хүмүүсийн хаана байгааг болон мөнгөө юунд зарцуулж байгаа талаар асар их мэдээллийг засгийн газарт өгөх бөгөөд энэ нь уг мэдээллийг засгийн газраас буруугаар ашиглах вий гэх хардлагыг төрүүлж байгаа юм.⁴⁹

21.04.22 Английн Төв банк цахим мөнгө судлах ажлын хэсэг байгууллаа.

Английн төв банк болон Хатан хааны төрийн сан хамтран Их Британид төв банкны цахим мөнгө нэвтрүүлэх тухай судлах ажлын хэсэг байгууллаа. Уг ажлын хэсэг нь Их Британид цахим мөнгө нэвтрүүлэх нөөц бололцоог судлах юм байна.

Даваа гарагт буюу 4 сарын 19-нд энэ тухай зарлахдаа, дээрх 2 зохицуулагч байгууллага Их Британид төв банкны цахим мөнгө гаргах эсэхээ шийдээгүй байгаа ба түүний боломжит хэрэглээ болон эрсдлүүдийг судална гэж мэдэгдсэн юм.

Энэ талаар Их Британийн Сангийн сайд Риши Сунак: “Бид нээлттэй, ногоон, технологийн хувьд илүү дэвшилтэт санхүүгийн үйлчилгээний салбарыг бий болгохыг зорьж байгаа. Хөгжиж буй финтекүүдийг дэмжих, дижитал санхүүгийн хязгаарыг ахиулж, санхүүгийн зах зээлээ улам үр ашигтай байлгах алхмууд биднийг урагш хөтөлнө гэж найдаж байна. Бид санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтцийг сайжруулах зорилгоор уг салбарын үйлчилгээг дижиталжуулах ажлын хүрээнд блокчэйн технологийг судалж буй компаниудад Сэндбокс зохицуулалтад орох бололцоог олгож байгаа. Цахим мөнгөний хувьд зах зээлд нэвтэрсэн тохиолдолд бэлэн мөнгө, мөнгөн дэвсгэртийг орлохгүй. Харин цуг хэрэглэгдэх болно” гэж зохицуулагчдад хандан хэллээ.

Ийнхүү Английн Төв банк цахим мөнгийг маш эрчимтэй судалж байгаагаа илэрхийллээ. Учир нь ажлын хэсгээс гадна, цахим мөнгөний тасаг, цахим мөнгөний судалгааны болон технологийн форумуудыг шинээр үүсгэн байгуулаад байна. Эдгээр шинэ санаачилгууд нь Английн Төв банк дижитал валютын талаар

⁴⁹CNN Business <https://edition.cnn.com/2021/04/19/investing/china-digital-yuan-us-dollar-intl-hnk/index.html>

хэлэлцүүлгийн хуудас гаргаснаас нэг жилийн дараа гарч байна. Тухайн үед Төв банк нь цахим мөнгийг сонирхож байгаагаа мэдэгдэж байсан бөгөөд “энэ цаг үе бол мөнгө, төлбөр тооцоонд ихээхэн өөрчлөлт орж буй эрин үе юм” гэж үзсэн байна. Харин өнгөрсөн жил Английн Төв банк нь Канадын банк, Японы банк, Европын Төв банк, Шведийн Свиригес Риксбанк, Швейцарийн Үндэсний банк зэрэг бусад 5 Төв банкттай хамтран групп байгуулж, Төв банкны цахим мөнгөний ашиглалтын боломжит хувилбаруудыг судалжээ.

Төв банкны цахим мөнгөний тайланд саяхан тэмдэглэснээр: “Дэлхийн Төв банкууд дижитал валютыг судалж байна. Жишээ нь, Европын Төв банк өнгөрсөн онд цахим мөнгөний тал дээр онцгойлон ажлын алба байгуулсан ба уг банк нь дижитал евро гаргах шийдвэрийг хараахан гаргаагүй байна. Харин Хятадын дижитал юань худалдаанд гарахад бараг бэлэн болоод байна” гэжээ.⁵⁰

21.04.12 ОХУ дижитал рублийн ажлаа эрчимжүүлж байна

ОХУ-ын Төв банк энэ оны эцэс гэхэд дижитал рублийн анхны загвараа хөгжүүлэхээр ажиллаж байна. Төв банк нь дижитал рубль гаргагч мөн платформын оператор байх хоёр шатлалт хэрэглээний загварыг ашиглахаар болжээ.

Ингэснээр Хятадын дижитал юанийн нэгэн адил арилжааны банкууд дижитал рублийн платформ дээр үйлчлүүлэгчдэдээ цахим түрийвч нээж, эдгээр түрийвчээрээ дамжуулан үйл ажиллагаа явуулах боломжтой болох юм.

Өөрөөр хэлбэл, иргэд, аж ахуйн нэгжүүд ердийн банкны аппликэйшнээр дамжуулан уг валютыг ашиглах боломжтой болно гэсэн үг юм. Дижитал рублийн гол санааг Засаг даргын нэгдүгээр орлогч Ольга Скоробогатов танилцуулахдаа, ОХУ-ын Төв банк нь блокчэйн дээр суурилсан бүртгэлийн (DLT) платформоо хөгжүүлэхдээ нээлттэй эх код ашиглах тухай дурдлаа.

Харин Төв банкны цахим валютын ажлыг эрчимжүүлэх шийдвэрийг ОХУ-ын Төв банкнаас тайлбарлахдаа: “Энэ технологи нь өрх, аж ахуйн нэгжүүдийн зардлыг бууруулж, төлбөрийн хурдыг нэмэгдүүлж, шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгоно” гэжээ.⁵¹

3. Улс орнуудын виртуал хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалт

2018 оны 6 дугаар сард Конгрессийн Судалгааны алба (CRS)-наас гаргасан дэлхийн 130 гаруй орны криптовалютын хууль, эрх зүйн орчныг судалсан судалгааны дүгнэлтээс үзэхэд, одоогоор дэлхийн бусад орнууд криптовалютын эрх зүйн орчинг бүрдүүлэхдээ ерөнхийдөө мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль болон татварын хууль, өөрийн орны хууль эрх зүйн орчинд нийцүүлэн зохицуулсан байдалтай байна.

3.1 Малта

Малта улсад Binance, OKeX, ZBX зэрэг томоохон крипто биржүүд байгуулагдан виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагаа явуулдаг. 2021 оны 3 дугаар сарын байдлаар

⁵⁰The Block <https://www.theblockcrypto.com/post/102109/bank-of-england-hm-treasury-new-taskforce-cbdc-digital-currency>

⁵¹Finextra <https://www.finextra.com/newsarticle/37842/russia-pushes-ahead-with-digital-ruble>

Малта улсад виртуал санхүүгийн хөрөнгийн 16 агент, Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх эрхтэй 2 байгууллага тогтмол үйл ажиллагаа явуулж байна.⁵² Малта улс нь Блокчейн, ICO/initial coin offerings/ болон Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээтэй холбоотой 3 хуулийг 2018 онд баталсан юм. Ерөнхийдөө дижитал санхүүгийн хөрөнгийг дараах гурван хуулиар зохицуулж өгсөн байдаг. Үүнд:

- Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай хууль /The Virtual Financial Assets Act⁵³/
- Шинэлэг технологийн зохицуулалт, үйлчилгээний тухай хууль /The Innovative Technology Arrangements and Services Act⁵⁴/
- Малта улсын дижитал инновацийн албаны тухай хууль /The Malta Digital Innovation Authority Act⁵⁵/ зэрэг юм.

Малта улсын “Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай” хууль нь 2018 онд батлагдсан. Хуулийн тодорхойлолтын дагуу криптовалютыг Виртуал Санхүүгийн Хөрөнгө (VFA) гэж ангилж болох бөгөөд уг хууль нь хэрэглэгчдийг хамгаалж, салбарын болон түүний оролцогч талуудын өсөлтийг дэмжих цогц дүрмийг агуулсан болно. Энэхүү хуульд криптовалют гаргаж буй хүмүүст болон брокерууд, портфолио менежерүүд, кастодиан, eWallet үйлчилгээ эрхлэгчид, хөрөнгө оруулалтын зөвлөхүүд, криптовалютын бирж зэрэг бусад үйлчилгээ үзүүлэгчдэд тавих хатуу шаардлагыг тусгасан байна.

Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай хуулийн гол зорилго нь нийт үйлдвэрлэгчид болон хөрөнгө оруулагчдыг сайн хамгаалалтад байлгахад чиглэгдэх бөгөөд дижитал зах зээлийн дотоод зохицуулалтын харилцаа, зах зээлийг удирдах, лиценз эзэмшигчид хууль бусаар дотоод мэдээллийг ашиглах зэрэг зах зээлийг зүй бусаар ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх шаардлагыг багтаасан байна. Малтагийн Виртуал Санхүүгийн Хөрөнгийн тухай хуульд «виртуал санхүүгийн хөрөнгө» гэсэн нэр томъёо бүхий криптовалютыг багтаасан болно. Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай хуульд виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүх байгууллагууд Малтагийн санхүүгийн үйлчилгээний газраас (MFSA)⁵⁶ тусгай зөвшөөрөл авах ёстой гэж заасан байдаг бөгөөд тусгай зөвшөөрөл авсан байгууллагууд доорх үйлчилгээнүүдийг үзүүлэхийг нь хүлээн зөвшөөрдөг.

1. Захиалга хүлээн авах, дамжуулах;
2. Бусад хүмүүсийн өмнөөс захиалга гүйцэтгэх;
3. Өөрийн дансаар ажил гүйлгээ хийх;
4. Портфолио буюу багцын удирдлагыг хэрэгжүүлэх;
5. Итгэмжлэх, нэр дэвшүүлэх үйлчилгээ үзүүлэх;
6. Хөрөнгө оруулалтын зөвлөгөө өгөх;
7. Виртуал санхүүгийн хөрөнгийг байршуулах;
8. Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн биржийн үйл ажиллагаа явуулах.

⁵²<https://www.mfsa.mt/publications/corporate-publications/statistics/licenses-statistics/>

⁵³<https://legislation.mt/eli/cap/590/eng/pdf>

⁵⁴<https://legislation.mt/eli/cap/592/eng/pdf>

⁵⁵<https://legislation.mt/eli/cap/591/eng/pdf>

⁵⁶<https://www.mfsa.mt/>

Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай хууль нь нийт 13 бүлэгтэй. Үүнд:

- Бүлэг I. Удиртгал
  - ✓ Энэ бүлэгт нэр томъёоны тайлбарыг тусгасан байна.
- Бүлэг II. Виртуал Санхүүгийн Хөрөнгийн анхны санал
  - ✓ “DLT хөрөнгө */Distrubited ledger technology asset/*” гэдэг нь виртуал токен, виртуал санхүүгийн хөрөнгө, цахим мөнгө болон санхүүгийн хэрэгслийг хэлэх бөгөөд уг санхүүгийн хэрэгслүүдийн зохицуулалт
  - ✓ Виртуал санхүүгийн хөрөнгө гаргахын тулд агентад бүртгүүлэх ёстой талаар энэхүү бүлэгт оруулсан байна.
- Бүлэг III. Лицензийн шаардлага
  - ✓ Эрх бүхий байгууллагаас олгосон хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлийг эзэмшээгүй тохиолдолд аливаа этгээдийг виртуал санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлж чадахгүй.
- Бүлэг IV. Лицензийн өргөдөл, зөвшөөрөл, цуцлалт гэх мэт
  - ✓ Зөвшөөрөл олгох шаардлага
- Бүлэг V. Захиргааны зөвлөл ба лиценз эзэмшигчдийн үүрэг
  - ✓ Үнэт цаас гаргагчид байнгын дараах үүргүүдийг хүлээнэ. Эдгээр нь
    - Бүртгэлийг 5-аас доошгүй жил хөтлөх
    - Үнэт цаас гаргагчийн өмнөөс ВСХ агентлагаас ирүүлсэн “Дагаж мөрдөх мэдэгдэл”
    - Аудитаар баталгаажуулсан санхүүгийн тайлан
    - Аудитын тайлан.
    - ВСХАС дууссаны дараа “Үнэт цаас гаргагч” нь жил бүр дагаж мөрдөх журам гаргаж, хяналтын хураамж төлөх ёстой.” зэрэг болно.
- Бүлэг VI. Зах зээлийг зүй бусаар ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх
- Бүлэг VII. Зохицуулах, мөрдөн шалгах эрх мэдэл
- Бүлэг VIII. Аудиторын үүрэг
  - ✓ Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн аудитор нь эрх бүхий байгууллагад шаардлагатай журам, хэлбэрээр лиценз эзэмшигчийн систем, аюулгүй байдлын талаар жил бүр эрх бүхий байгууллагад тайлагнана.
- Бүлэг IX. Гомдол арилгах болон хориглох арга хэмжээ, нууцлал
- Бүлэг X. Бусад заалтууд
- Бүлэг XI. Түр зуурын заалтууд.

Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн тухай хуулийн дагуу зөвшөөрөл авах өргөдөл гаргагч шалгалтанд хамрагдах ёстой. Шалгалтын үнэлгээ нь шаардлага хангасан хувьцаа эзэмшигчид, ашиг хүртэгч өмчлөгч, захирал, ахлах менежер, мөнгө угаалтын байцаагч (МУБ) болон бусад ажилтнуудад хамаатай. Үнэлгээний агуулга нь байгууллагын төлбөрийн чадвар, мэргэжлийн ур чадвар дээр суурилдаг. Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн хуулийн 3-р бүлэгт виртуал санхүүгийн

хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн ангилал тус бүрийн хувьд хангавал зохих анхдагч шаардлагуудыг мөн оруулсан байна.

Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн хуульд заасны дагуу үйлчилгээ үзүүлэгчид нь эрсдэлийн менежментийн бодлого, журмыг хэрэгжүүлдэг эрсдэлийн менежментийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч нэгжтэй байх ёстой. Энэхүү хуульд мөн ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулахад баримтлах бодлогыг заавал хэрэгжүүлэхийг шаардсан заалтууд орсон байдаг. Түүнчлэн ангилал бүрийн хувьд олгох зөвшөөрөлд нь тавигдах тусгай шаардлагыг хангахыг заасан байна. Жишээлбэл, зөвшөөрөл эзэмшигч нь үйлчлүүлэгчдийн хөрөнгийг эзэмших, хянах эрхтэй байх тохиолдолд хөрөнгийг тусгаарлагдсан дансанд хадгалах ёстой. Ангилал 4-ийн хүрээнд дижитал хөрөнгө эсвэл виртуал санхүүгийн хөрөнгийн арилжааны платформыг удирдахтай холбоотой үүрэг хариуцлагуудыг тодорхойлж өгсөн байна. Тухайлбал, арилжааны өмнө болон арилжааны дараа тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь ил тод байдлыг хангах үүрэгтэй.

Малта улсын “**Шинэлэг технологийн зохицуулалт, үйлчилгээний тухай**” хууль нь 2018 онд батлагдсан юм. Энэ хууль нь нийт 5 бүлэгтэй. Үүнд:

- Part I Удиртгал
- Part II Хүлээн зөвшөөрөх зарчим
- Part III Инновацийн технологийн зохицуулалтын гэрчилгээ
- Part IV Үйлчилгээ үзүүлэгчдийн бүртгэл
- Part V Бусад заалтууд

Малтагийн санхүүгийн үйлчилгээний газраас гаргасан виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх лиценз дараах 4 төрлийн ангилалд байдаг:

- Ангилал 1: Нэг буюу хэд хэдэн виртуал санхүүгийн хөрөнгө, виртуал санхүүгийн хөрөнгийг байршуулахтай холбоотой захиалга хүлээн авах, дамжуулах, хөрөнгө оруулалтын зөвлөгөө өгөх эрх бүхий зөвшөөрөл эзэмшигчид;
- Ангилал 2: Лиценз эзэмшигчид виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэхийн зэрэгцээ үйлчлүүлэгчдийн хөрөнгө, мөнгийг эзэмшиж, хянах боломжтой;
- Ангилал 3: Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх эрхтэй боловч виртуал санхүүгийн хөрөнгийн бирж ажиллуулах эрхгүй лиценз эзэмшигчид. 3-р зэрэглэлийн зөвшөөрөл эзэмшигчид нь виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэхийн зэрэгцээ үйлчлүүлэгчдийн хөрөнгө, мөнгийг эзэмшиж, хянах боломжтой;
- Ангилал 4: Виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий зөвшөөрөл эзэмшигчид. 4-р ангиллын зөвшөөрөл эзэмшигчид нь виртуал санхүүгийн хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэхийн зэрэгцээ үйлчлүүлэгчдийн хөрөнгө эсвэл мөнгийг эзэмшиж, хянах боломжтой.

Ерөнхий шаардлага

Үнэт цаас гаргагч нь Малтад хууль ёсны дагуу байгуулагдсан хуулийн этгээд байх бөгөөд давхар хяналтын зарчмын дагуу бизнесийг дор хаяж хоёр хүн удирдан зохион байгуулах ёстой байдаг байна. Эхлээд үнэт цаас гаргагчийн бизнесийг хянадаг Захиргааны зөвлөлийг томилох ёстой. Харин үнэт цаас гаргагч нь дараах албан тушаалтнуудыг томилно.

- ✓ Системийн аудитор (шаардлагатай бол);
- ✓ ВСХ-ийн ажилтан;
- ✓ Итгэмжлэгч;
- ✓ Аудитор
- ✓ Мөнгө угаалтын байцаагч ('МУБ').

Бүртгэлийн үйл явц

Бүртгүүлэх үйл явц нь дараах алхмаас бүрдэнэ:

1. Санхүүгийн хэрэгслийн шалгалт хийх
2. ВСХ-ын ажилтан томилох
3. ВСХ ажилтан үнэт цаас гаргагчаас тохирох шалгалтыг авах
4. Кибер аюулгүй байдал болон аюулгүй мэдээллийн технологийн дэд бүтцийг бий болгох
5. Гэрээ байгуулах

Сэндбокс зохицуулалт

МСҮГ нь Малта улсын Финтекийн салбарт санхүүгийн тогтвортой инновацийг дэмжих, зохицуулалтын тодорхой бус байдлыг бууруулах зорилгоор Малта улсын хууль эрх зүйн орчинд “Сэндбокс зохицуулалт”-ыг хэрэгжүүлэх санаачлагад түшиглэж багц журам гаргасан. Журамд “Сэндбокс зохицуулалт”-ыг үндэслэсэн хэд хэдэн зарчмуудыг гаргаж жагсаасан байна. Гаргасан зарчмуудад:

- Инновацийг дэмжих;
- Үр өгөөжтэй хөрөнгө оруулагч, хэрэглэгчдийг хамгаалах;
- Зохицуулалтын нөлөөний талаарх компанийн ойлголтыг өргөжүүлэх;
- Мэдлэгээ хуваалцах зэрэг орно.

Сэндбокс зохицуулалтад нэгдэх өргөдөл гаргагчдад бий болох давуу талууд нь:

- Инновацийг аюулгүй, өргөн орон зайд туршиж, санал болгох;
- Хэрэглэгч, үйлчилгээ үзүүлэгчийг хамгаалах;
- Эрх мэдэлтнүүд болон компаниудыг нээлттэй харилцан яриа, хэлэлцээрээр хангах;
- Хэрэглэгч болон үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хэрэгцээ, хүсэл сонирхлыг эрх мэдэлтнүүд хэт чангаар зохицуулахгүй байх;
- Эрх мэдэлтнүүд компанид өндөр хяналт тавьдаг тул эрсдэл бага байх зэрэг болно.

3.2 Сингапур

Сингапур улсын мөнгөний удирдлагын газар /*Monetary Authority of Singapore (MAS)*/ нь дижитал токеныг зохицуулагч байгууллага юм. Сингапур улс нь 2019 оны 1 дүгээр сарын 14-ний өдөр “Төлбөрийн үйлчилгээний хууль”⁵⁷-ыг баталсан бөгөөд энэхүү хуульд нь крипто валют, дижитал токены төлбөрийн хэрэгслээр ашиглагдах үйл ажиллагааг зохицуулах заалтуудыг тусгасан. Энэхүү хуулиар дараах төлбөрийн үйлчилгээнүүдийг зохицуулна.

⁵⁷<https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/2-2019/Published/20190220?DocDate=20190220>

- (а) данс олгох үйлчилгээ;
- (б) дотоодын мөнгө шилжүүлэх үйлчилгээ;
- (в) хил дамнасан мөнгө шилжүүлэх үйлчилгээ;
- (д) арилжаачны худалдан авах үйлчилгээ;
- (д) цахим мөнгө гаргах үйлчилгээ;
- (е) дижитал төлбөрийн токены үйлчилгээ;
- (ж) мөнгө солих үйлчилгээ.

“Төлбөрийн үйлчилгээний акт”-д дижитал токеныг дараах шинж чанаруудтай гэж тодорхойлсон. Эдгээр нь:

- Нэгжээр илэрхийлэгддэг;
- Аль ч валютаар илэрхийлэгдээгүй бөгөөд нэгж дижитал токены ард түүний үнэ цэнийг баталгаажуулсан фиат мөнгө эсхүл валют байхгүй;
- Олон нийт эсхүл арилжаанд оролцож буй талууд аливаа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг худалдах, худалдан авахдаа төлбөрийн хэрэгслээр ашиглахыг хүлээн зөвшөөрсөн;
- Электрон хэлбэрээр арилжаалагдаж, хадгалагдаж, шилжүүлэгддэг;
- Сингапурын төв банкнаас тодорхойлсон бусад шинж чанарыг хангасан зэрэг болно.

Дижитал төлбөрийн хэрэгсэл нь одоогоор Сингапур улсад нарийн зохицуулалтад байхгүй байгаа бөгөөд дижитал төлбөрийн хэрэгслийг үнэт цаас аль эсхүл мөнгөн тэмдэгтэй адилтган тооцож зохицуулдаггүй. Гэхдээ 2021 оны 1 дүгээр сард Сингапурын парламентын хоёр дахь удаагийн хэлэлцүүлгээр Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл (PS тухай хууль)-ийн нэмэлт өөрчлөлт батлагдсанаар одоогийн төлбөрийн үйлчилгээний хуулийн үйлчлэх хүрээ өргөжсөн бөгөөд энэ хууль нь виртуал активын үйлчилгээ эрхлэгчдийг зохицуулахад чиглэгдэх юм.⁵⁸ Одоогийн мөрдөгдөж байгаа хуулиар дижитал төлбөрийн хэрэгслийн үйлчилгээ үзүүлэх этгээд нь “Төлбөрийн үйлчилгээний акт”-ын дагуу тусгай зөвшөөрөл авна.

3.3 БНХАУ

Хятад улсад криптовалюта нь хууль ёсны зөвшөөрөгдсөн төлбөрийн хэрэгсэл биш⁵⁹ бөгөөд санхүүгийн байгууллагууд криптовалютыг хүлээн авах, холбогдох санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэхийг хориглодог. Цахим койн (coin) ашиглахыг 2017 онд хориглосон бөгөөд криптовалютын арилжааны платформууд үндсэндээ зогссон. Криптовалютыг эзэмших, шилжүүлэх хувь хүмүүсийн хэрэглээг тусгайлан зохицуулдаггүй ч Эдийн засгийн тухай хуульд хамруулдаг байна.

Blockchain-ээр үүсгэсэн хөрөнгийн хандлага.

Хятад улс криптовалюта-ийг хууль ёсны төлбөрийн хэрэгсэл эсвэл жижиглэнгийн төлбөрийн хэрэгсэл гэж хүлээн зөвшөөрдөггүй. Засгийн газрын хэд хэдэн мэргэжлийн байгууллагууд хамтран олон нийтэд биткойны эрсдэлийн талаар 2013 оны 12-р сард анхааруулсан ба мэргэжилтнүүд биткойныг виртуал бүтээгдэхүүн хэмээн тодорхойлсон. Мөн B itcoin арилжааны үйлчилгээ эрхэлдэг

⁵⁸[https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/payment-services-\(amendment\)-bill-41-2020.pdf](https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/payment-services-(amendment)-bill-41-2020.pdf)

⁵⁹The term 虚拟货币 (“virtual currencies”) is used in Chinese

вэбсайтуудад мөнгө угаахтай тэмцэх үүргээ биелүүлэхийг сануулсан байна⁶⁰. 2017 оны 9-р сарын 4-ний өдөр дахин койн арилжих эрсдэлийн талаар олон нийтэд сэрэмжлүүлэг өгсөн ба үүнд Bitcoin, Ethereum зэрэг криптовалютуудыг онцолсон байна. Ethereum нь тухайн улсын албан ёсны санхүүгийн байгууллагаас гаргадаггүй тул хүлээн зөвшөөрөгдсөн хууль ёсны төлбөрийн хэрэгсэл биш хэмээн зарласан. Криптовалют нь Fiat⁶¹ валюттай адил эрх зүйн статусгүй бөгөөд зах зээл дээр Криптовалютаар гүйлгээ хийхийг зөвшөөрдөггүй⁶². Засгийн газрын мэргэжилтнүүд шаардлага хангаагүй вэбсайтууд болон платформууд, гар утасны програмууд, аппликейшнуудыг стороос хасах, энэ төрлийн бизнес эрхлэгчийн зөвшөөрлийг хураасан байна.

Санхүүгийн байгууллагуудын хяналт

Хятад дахь санхүүгийн байгууллагууд криптовалюта арилжих, холбогдох санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэхийг бүрэн хориглодог. 2013 он түүний дараа 2017 онд гарсан захирамжийн дагуу Хятад дахь санхүү, төлбөрийн байгууллагууд биткойнтой холбоотой үйлчилгээ тэр дундаа биткойны бүтээгдэхүүн үйлчилгээ, биткойныг худалдаж авах, зарах, бүртгэх, арилжих, төлбөр тооцоо хийх, клиринг эсвэл бусад үйлчилгээ хийхийг хоригложээ. Санхүүгийн байгууллагуудад биткойн авах, биткойныг клиринг хэрэгсэл болгон ашиглах (clearing tool), биткойныг Хятадын юань эсвэл гадаад валютаар арилжихыг хориглодог.⁶³

Криптовалютын зохицуулалт

2017 оны захирамжийн дагуу койн арилжих буюу token борлуулах, эргэлтэд оруулах замаар виртуал валютыг өсгөх нь албан бус буюу үндсэндээ хууль бус үйл ажиллагаа юм. Мөн уг захирамж нь иргэдэд хууль бусаар token буюу үнэт цаас гаргах, хууль бусаар хөрөнгө босгох, пирамид худалдаа үүсгэх нь санхүүгийн луйвар гэдгийг анхааруулсан байна.

Хэдийгээр койн болон криптовалютын арилжааны платформуудад хориг тавьсан ч гэсэн хувь хүмүүс криптовалюта эзэмших, арилжих тусгайлсан нарийн зохицуулалт байхгүй байна. Нэг талаараа криптовалюта нь эдийн засгийн үнэ цэнэтэй өмч гэж үзэж болох бөгөөд БНХАУ-ын Иргэний эрх зүйн ерөнхий хуулиар (General Rules on the Civil Law of the People's Republic of China) хамгаалагддаг байна. Жишээлбэл, 2018 оны 10-р сарын 25-ны өдөр Шенженей Олон улсын арбитрын шүүх криптовалюта эзэмших, шилжүүлэхтэй холбоотой, гэрээний маргаантай холбоотой хэргийн дүн шинжилгээг нийтэлсэн.

⁶⁰People's Bank of China (PBOC), Ministry of Industry and Information Technology (MIIT), China Banking Regulatory Commission (CBRC), China Securities Regulatory Commission (CSRC), and China Insurance Regulatory Commission (CIRC), Notice on Precautions Against the Risks of Bitcoins (Dec. 3, 2013) (2013 Circular), <http://www.miit.gov.cn/n1146295/n1652858/n1652930/n3757016/c3762245/content.html> (in Chinese), archived at <https://perma.cc/S4DN-DXHD> (all translations by author).

⁶¹Fiat мөнгө гэдэг нь засгийн газраас гаргасан, алт гэх мэт түүхий эдээр баталгаажуулах валют юм.

⁶²PBOC, Cyberspace Administration of China, MIIT, State Administration for Industry and Commerce, CBRC, CSRC, and CIRC, Announcement on Preventing Financial Risks from Initial Coin Offerings (Sept. 4, 2017) (2017 Circular), <http://www.pbc.gov.cn/goutongjiaoliu/113456/113469/3374222/index.html> (in Chinese), archived at <https://perma.cc/N88N-5CV5>.

⁶³Xie Xu, China to Stamp Out Cryptocurrency Trading Completely with Ban on Foreign Platforms, SOUTH CHINA MORNING POST (Feb. 7, 2018), <http://www.scmp.com/business/banking-finance/article/2132009/chinastamp-out-cryptocurrency-trading-completely-ban>, archived at <https://perma.cc/42H4-F2AW>.

3.4 Япон улс

Япон улсад виртуал валют арилжааны бизнесийг Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуулиар (Payment Services Act) зохицуулж байна. Виртуал валютын биржийн бизнес эрхлэгчид орон нутгийн санхүүгийн товчоонд бүртгүүлсэн байх ёстой байдаг байна. 2019 оны 3-р сард өргөн барьсан Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хууль болон бусад актуудад нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд виртуал валютын нэрийг "крипто хөрөнгө" болгон өөрчлөх, крипто хөрөнгөтэй холбоотой зохицуулалтууд болон койны талаар тусгасан байна.

Виртуал валютын (Virtual Currency) тодорхойлолт:

Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуульд "виртуал валют"⁶⁴-ыг дараах байдлаар тодорхойлсон байна.

- Цахим системээр дамжуулан бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах, түрээслэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд төлбөр болгон ашиглах, мөн арилжиж болох, үнэ цэнэ бүхий эд хөрөнгө юм.
- Цахим системээр дамжуулан хэд хэдэн хүмүүс хоорондоо арилжиж, шилжүүлж болох үнэ цэнэ бүхий эд хөрөнгө юм.⁶⁵

Уг хуулинд виртуал валют нь цахим систем дээр электрон хэлбэрээр хадгалагддаг гэдгийг онцолсон ба үүнд валют, валютаар илэрхийлэгдсэн хөрөнгийг тооцохгүй гэж заасан байна.⁶⁶

Виртуал валютын тодорхойлолт нь одоогоор санхүүгийн хэрэгсэл, биржийн тухай хуульд (Financial Instruments and Exchange Act) оруулаагүй (байхгүй) байна.

Виртуал валютын арилжааны зохицуулалт

Төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуульд⁶⁷ заасны дагуу зөвхөн орон нутгийн санхүүгийн товчоонд (local finance bureau) бүртгэлтэй бизнесийн операторууд виртуал валют арилжааны бизнес эрхлэх эрхтэй байдаг. Арилжаа гүйцэтгэгч оператор компани нь Японд байрладаг тухайн улсын оршин суугч байх ёстой. “Гадаадын виртуал валют арилжааны бизнес” гэдэг нь Японы төлбөрийн үйлчилгээний тухай хуулийн дагуу засгийн газар болон албан ёсны системд бүртгэгдсэн (гадаад тал ч мөн адил) виртуал валютыг арилжих үйлчилгээг хэлнэ. Уг хууль нь мөн виртуал валютын бизнес эрхлэгчдийг мэдээлэл дата-гаа хамгаалах хамгаалалтын системтэй байхыг шаарддаг байна.⁶⁸ Виртуал валютын бизнес эрхлэгчид үйлчлүүлэгчдийн мөнгө эсвэл виртуал валютыг өөрсдийн хөрөнгөөс гадна тусад нь удирдах ёстой. Ийм менежментийн хэрэгжилтийг мэргэшсэн нягтлан бодогчид эсвэл нягтлан бодох бүртгэлийн компаниуд хянадаг.⁶⁹ Виртуал валютын бизнес эрхлэгчид виртуал валютын гүйлгээний нягтлан бодох бүртгэлийг хөтөлж, жилийн тайланг Санхүүгийн Үйлчилгээний

⁶⁴In Japanese, the term 仮想通貨 (“virtual currency”) is used

⁶⁵資金決済に関する法律 [Payment Services Act], Act No. 59 of 2009, amended by Act No. 62 of 2016, art. 2, para.

⁶⁶[Payment Services Act], Act No. 59 of 2009, amended by Act No. 62 of 2016

⁶⁷Payment Services Act No. 59 of 2009

⁶⁸Id. art. 63-8.

⁶⁹Id. art. 63-11.

Агентлагт (Financial Services Agency) өгсөн байх шаардлагатай.⁷⁰ Санхүүгийн Үйлчилгээний Агентлагт нь виртуал валютын бизнес эрхлэгчдэд хяналт шалгалт хийх, материал тайланг үзэх, шаардлагатай тохиолдолд 6 хүртэлх сараар үйл ажиллагааг зогсоох эрхтэй байдаг байна.

Хууль бус мөнгө угаахтай тэмцэх журам

Хууль бус мөнгөн орлогыг шилжүүлэхээс хамгаалах тухай хуульд (The Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds) виртуал валютын бизнес эрхлэгчид “мөнгө угаахтай тэмцэх журамд” заасан шаардлагыг биелүүлэх ёстой.⁷¹ Виртуал валютын бизнес эрхлэгчид нээлттэй аккоунтыг шалгаж дансны мэдээлэл, гүйлгээний бүртгэл хөтлөх, сэжигтэй гүйлгээ хийгдсэн тохиолдолд эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэх үүрэгтэй. Харин койны хувьд мөрдөж буй ямар нэгэн зохицуулалт одоогоор (2019 оны 1 сар) тодорхойгүй байна.⁷²

Татвар

Үндэсний татварын газар (The National Tax Agency) нь виртуал валютын борлуулалтаас олсон ашгийг зарчмын хувьд орлогын албан татварын тухай хуулийн (Income Tax Act) дагуу, хөрөнгийн ашиг бус бусад орлого (Miscellaneous income) хэмээн үзэж түүнд татвар ногдуулдаг байна.⁷³

3.5 Солонгос

2017 оны 12 дугаар сарын 13-нд Солонгосын засгийн газар виртуал валютын арилжааг хянах үүднээс шинэ журмын төслөө танилцуулсан. Үүнд: виртуал валютын данс нээлгэх үйлчилгээ үзүүлдэг банкууд шинээр данс нээхдээ данс эзэмшигч нарын мэдээллийг шалгаж баталгаажуулах, насанд хүрээгүй болон гадаад иргэнд данс нээж өгөхгүй байх; Санхүүгийн байгууллагууд виртуал валютад хөрөнгө оруулах, эзэмшихийг хориглох; Эрх бүхий зохицуулах байгууллага нь виртуал валютын биржүүдийн арилжаанд оролцогчдыг жинхэнэ нэрээр баталгаажуулах, дансны нууц үгийн хамгаалалтыг сайжруулах, хэлцэл болгоны үнэ ба хэлцлийн хэмжээний мэдээллийг ил тод болгохыг шаардах; Арилжааны ашгийн татвар ногдуулах тухай хэлэлцэх; виртуал валюттай холбоотой луйвар, залилангийн талаар илүү хатуу арга хэмжээ авах тухай зүйл заалтууд багтсан байна.

3.6 Татварын орчин⁷⁴

Крипто татвар төлөх ёстой юу?

АНУ-ын хөрөнгө оруулагчийн крипто татварын талаар ерөнхий зөвлөмжөөс үзэхэд, криптог худалдан авах болон худалдаалах явцыг Дотоод орлогын алба / *Internal Revenue Service IRS*/ валют бус хөрөнгө гэж үздэг тул татвар ногдуулах

⁷⁰Id. art. 63-14.

⁷¹[Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds], Act No. 22 of 2007, amended by Act No. 67 of 2017, art. 2, para. 2, item 31.

⁷²Explanatory Material, supra note 20, at 4. See also Taro Awataguchi, Japan, in BLOCKCHAIN AND CRYPTOCURRENCY REGULATION 2019

⁷³[Regarding Calculation Method of Income Relating to Virtual currency (Information), Individual Taxation Information], No. 4 (Dec. 1, 2017), <http://www.nta.go.jp/law/joho-zeikaishaku/shotoku/shinkoku/171127/01.pdf>, archived at <https://perma.cc/M22N-53MF>.

⁷⁴<https://www.coinbase.com/learn/tips-and-tutorials/crypto-and-bitcoin-taxes-US>

боломжтой байдаг. Үүний үр дүнд зоос худалдах, үнэ цэнийг нь тооцох боломжтой гоёлын автомашин зэрэг хөрөнгийн төрөлд хамааралтай татварын дүрэм, журам (гэхдээ үл хөдлөх хөрөнгийн татварын журам биш) нь биткойн, ethereum болон бусад крипто валютыг ч мөн хамардаг байна.

Крипто худалдааны орлого зэргийг хамруулсан татварын тайлангаа хүргүүлээгүй бол Дотоод орлогын албанаас торгууль ногдуулна.

Криптогийн татвар төлөх эсэхээ тодорхойлох

Татвар төлөх эсэхээ тодорхойлохын тулд крипто гүйлгээг үнэлэх хэрэгтэй болдог байна.

Юунд татвар ногдуулдаг вэ?

Гүйлгээг америк доллараар хэмжсэн зах зээлийн үнээр тооцож тайлагнах ёстой. Тиймээс пицца биткойноор авсан гэж үзвэл доллараар пиццаны үнэд дүйцэх хэмжээний үнэ цэнэтэй биткойн зарцуулах хэрэгтэй.

Айрдроп ба татварын нөлөөлөл

Айрдропоор үнэгүй крипто хүлээн авсан бол түүнийг хэрхэн хэрэглэх нь татвар ногдуулахад нөлөөлнө. Айрдроп бол бэлэг тараах, сугалаанд хожихтой адил тул тухайн цаг үеийн зах зээлийн бодит үнээр үнэлэгдсэн ердийн орлого гэж үзэн татвар ногдуулах ёстой.

Энэ мөнгө таны хэтэвчинд орсон боловч биржүүд энэхүү протоколыг хараахан дэмжиж эхлээгүй учир ямар нэг үйлдэл хийх боломжгүй байгаа бол татвар ногдуулахгүй. Шилжүүлэх, худалдах, арилжих юм уу өөр ямар нэг байдлаар криптог ашиглах боломжтой болсон үед л үүнд татвар ногдуулна.

Хандив болон криптог бэлэглэх үеийн татварын нөлөөлөл

Бэлгийг хүлээн авагч: Криптог бэлгэнд авсан азтай нэгэн бол криптогоо зарах хүртэл татвар төлөхгүй. Хэрэв худалдах бол танд криптог өгсөн хүнтэй ижил суурь зардал төлөх болно.

Бэлэг өгсөн хүн: Татвар төлөлгүйгээр нэг хүнд 15,000 доллартай тэмцэх хэмжээний крипто бэлэглэж болно. Нэг хүнд 15,000 доллараас хэтэрвэл бэлгийн татварын мэдүүлэг өгөх шаардлагатай.

Хандив: ДОА-гаас батлагдсан хандивын байгууллагад крипто хандивлаж байгаа бол хандивласан крипто валютынхаа зах зээлийн бодит үнэтэй тэнцэх хандивын хасалт нэхэмжилж болно.

Ашиг, алдагдлыг тооцох

Үйл ажиллагааныхаа тухай бүрэн ойлголттой болсон бол одоо гүйлгээнийхээ ашиг, алдагдлыг тооцоолох хэрэгтэй. Энэ нь гүйлгээ бүрээ нягталж, суурь зардлаа тодорхойлон, ашиг, алдагдал гарсан эсэхийг тооцно гэсэн үг.

Нэмэлт мэдээлэл:

Алдагдал хүлээснээр тухайн татвар төлсөн жилдээ хөрөнгийн нөхөн олговор ба нэмэлт 3,000 доллар авах боломжтой. Автомашины алдагдлаас ялгаатай нь биткойн болон бусад крипто валютын алдагдлыг хорогдуулах боломжтой гэсэн үг юм.

Крипто гүйлгээндээ зарим нэг татварын үйлчилгээ авах арга (өөрөөр хэлбэл Тусгай тэмдэглэгээний арга, LIFO)

Маш их хэмжээний крипто валют өөр өөр цаг үед худалдан аваад түүнийхээ багахан хэсгийг худалдсан бол анхны крипто худалдан авсан үеийн зардлыг зарагдсан крипто дээр ашиглах уу, сүүлийн худалдан авалтынхыг уу, эсвэл Тусгай тэмдэглэгээний аргыг ашиглах уу гэдэг асуудалтай тулгарна. ДООА нь крипто валютыг хувьцааны нэг адил хөрөнгө гэж үздэг тул капитал хөрөнгөд хамаардаг зарчим крипто гүйлгээнд ч мөн адил хамаарна.

Сугалаа загварт оногдох татварын хариуцлага

Сугалааны үр дүнд үнэгүй крипто хүлээн авсан бол уг үнэгүй крипто нь хонжвороос авсан мөнгөтэй адил гэж үзэх тул тухайн цаг үеийн зах зээлийн бодит үнээр үнэлэгдсэн ердийн орлого гэж үзэн татвар ногдуулна. Зах зээлийн бодит үнэ гэдэг нь криптог хүлээн авсан өдрийн үнэ юм.

Энэ мөнгө таны хэтэвчинд орсон боловч Койнбаз юм уу бусад биржүүд энэхүү протоколыг дэмжиж эхлээгүй учир ямар нэг үйлдэл хийх боломжгүй байгаа бол хараахан татвар ногдуулахгүй. Шилжүүлэх, худалдах, арилжих юм уу өөр ямар нэг байдлаар криптог ашиглах боломжтой болсон үед л үүнд татвар ногдуулна.

Чухал нэр томьёо

Татварын тайлан гаргах үед нэлээд олон мэргэжлийн нэр томьёо таарах байх. Хамгийн нийтлэг нь:

- Капитал хөрөнгө- Капитал хөрөнгө гэдэг нь крипто, байшин, бонд, хувьцаа зэрэг таны өмчилдөг бүх төрлийн өмчийг хэлнэ.
- Зардлын суурь арга- Таны суурь бол крипто худалдан авахад төлсөн төлбөр, түүнтэй холбогдох зардлыг доллараар тооцсон өртөг юм.
- Суурь зардал- Биткойн, эфир, болон бусад крипто валютыг хувиараа борлуулсан, арилжихад суурь зардлыг хэрхэн хамруулах тухай ДООА-гаас гаргасан албан ёсны гарын авлага байдаггүй.
- Эхэлж авсныг, эхэлж зарагдах (ЭАЭЗ) арга- Энэ нь таны худалдан авсан эхний хөрөнгө, таны худалдах болон солилцох эхний хөрөнгө байна гэсэн үг юм. Таны ашиг, алдагдал портфолио дахь таны хамгийн хуучин хөрөнгөд төлсөн үнээр тооцогддог ба хөрөнгийн үнэ нь тухайн худалдаа болон солилцоо хийгдсэн цаг үеийн үнээр тооцогдоно. Энэ бол уламжлалт хөрөнгө оруулалтыг хамгийн нийтлэг арга юм.
- Тусгай тэмдэглэгээний арга буюу сүүлд авсан нь эхэлж зарагдах арга (САЭЗ)- Тусгай тэмдэглэгээний арга нь борлуулсан эсвэл солилцсон хөрөнгөө татварын мэргэжилтэнд тусгайлан тэмдэглэж өгдөг арга юм. САЭЗ арга нь сүүлд авсан хөрөнгө нь эхэлж борлуулах эсвэл солилцох хөрөнгө болдог арга юм. Эдгээр аргын алийг ч хэрэглэсэн татварын мэргэжилтэнтэй зөвлөх хэрэгтэй.
- Зах зээлийн бодит үнэ- Татвар төлөлтийн үед зах зээлийн бодит үнэ гэдэг нь гүйлгээ хийгдэх үеийн криптогийн долларын үнэлгээ юм.
- Ашиг- Хөрөнгөөс олж авах ашгийг хэлнэ. Жишээ нь: таны биткойны үнэ цэнэ нэмэгдсэн ч, таных хэвээр байгаа бол эдгээр ашиг нь “анзаарагдаагүй” болдог. Та хөрөнгөө худалдаад тухайн ашгийнхаа мөнгөн үнэ цэнийг хүлээн авсан бол ашиг нь “анзаарагдсан” болох бөгөөд татвар ногдуулах болно.

- Үл хөдлөх хөрөнгөтэй ижил төрлийн хөрөнгө ба крипто- Хөрөнгө оруулагчид гүйлгээнийхээ татвараас зайлсхийн, крипто валютын шууд хөрвүүлэлтийг (жишээ нь биткойныг эфир болгох) “үл хөдлөх хөрөнгөтэй ижил төрлийн” гэж үзэн нэхэмжлэх боломжтой эсэх тухай олон асуулт байдаг боловч 2018 оны эхээр татварын хууль өөрчлөгдөж, ижил төрлийн арилжаа нь зөвхөн үл хөдлөх хөрөнгийн гүйлгээнд хамаарахаар болжээ.
- Урт ба богино хугацааны ашиг- Та капитал хөрөнгө борлуулахдаа урт юм уу богино хугацааных эсэхийг тодорхойлох хэрэгтэй. Урт хугацааных гэдэг нь та тухайн хөрөнгөө зарцуулах, худалдаалахаас өмнө жил гаран өөртөө байлгасан гэсэн үг бол богино хугацаа нь жилээс бага хугацаанд таны өмчид байсан гэсэн үг юм. Урт хугацааны хөрөнгийн ашиг нь богино хугацааныхаас илүү таатай татвар ногдуулдаг.
- Алдагдал- Та хөрөнгөө суурь зардлаас доогуур үнээр худалдсан үед алдагдал гардаг. Таны крипто нь дээрх тодорхойлолтын дагуу капитал хөрөнгө учраас тухайн хөрөнгийн капиталын алдагдлыг тухайн татварын жилд бусад хөрөнгөөс олсон орлогыг нөхөхөд ашиглаж болно.
- Энгийн хөрөнгө- Энгийн хөрөнгөнд бараа материал, арилжихад бэлэн бараа материал (өөрөөр хэлбэл, бизнес эрхлэгчдийн зарж борлуулдаг бараа, үйлчилгээ), худалдаа, бизнесээр дамжуулан олж авсан хөрөнгө орно. Та өөрийн криптог энгийн хөрөнгө гэж үзэж байгаа бол татварын мэргэжилтэнтэй зөвлөлдөөрэй.
- Орлого- Ерөнхийдөө өөрийн хөрөнгөө худалдаад авсан мөнгийг орлого гэж нэрлэдэг. Та криптогоо доллараар худалдсан бол таны хүлээн авсан мөнгө илэрхий байх болно. Харин өөр криптогоор (өөрөөр хэлбэл та криптог өөр крипто руу “шилжүүлсэн”) худалдсан бол хүлээн авсан криптоны долларын үнээр орлогоо тооцно. Таны орлогоос суурь зардал (таны анхны криптод төлсөн мөнгө) хасч ашгийг тодорхойлдог.

4. Монгол Улсын криптовалютын зах зээл

Монголын криптовалютын зах зээлийн хувьд 2017 оны сүүлээс эрчимтэй хөгжиж эхэлсэн ба иргэд, аж ахуйн нэгжүүд криптовалютыг хөрөнгө оруулалтын хэрэгслээр сонирхож эхлэн сошиал сувгаар дамжуулан зохицуулалтгүйгээр өөр хоорондоо арилжаалах болон гадаадын биржүүдэд бүртгүүлэх, арилжаанд оролцох сонирхол маш их нэмэгдсэн.

Санхүүгийн үйлчилгээнд шинээр нэвтэрч буй технологид суурилсан шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, бизнес загварын Монгол улсын санхүүгийн зах зээлд нэвтрэхийг дэмжих зорилгоор 2021.03.01-ны өдөр Сэндбокс зохицуулалтын орчны журмыг баталсан байна.

Дотоодын криптовалютын зах зээлийн 2020 оны эцсийн байдлаарх албан бус судалгаагаар олон нийтэд нээлттэй тогтмол үйл ажиллагаа явуулж буй дотоодын 1 бирж, зуучлалын үйлчилгээ үзүүлж буй 20 гаруй иргэд⁷⁵, аж ахуйн нэгж байна (2021.04.01-ний өдрөөс DAX⁷⁶ хэмээх 2 дахь онлайн бирж тогтмол үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн байна).

⁷⁵Виртуал хөрөнгийн тухай судалгаа Монголбанк 2021

⁷⁶Ард Санхүүгийн Нэгдлийн охин компани АрдЭкс ХХК

Дотоодын биржүүдэд албан ёсны бүртгэлтэй нийт 150 гаруй мянган иргэд, аж ахуйн нэгж байгаа бөгөөд жилд эдгээр иргэд, аж нэгж 500 гаруй тэрбум төгрөгийн арилжаа, гүйлгээ хийсэн байна. Харилцагчдын 1 орчим хувь гадаадын 10 гаруй улсаас бүртгүүлэн, арилжаанд оролцсон байна. Дотоодын биржүүдийн хувьд:

Trade.mn биржийн платформыг 2017 оны 10 сард үүсгэн байгуулсан ба 70 гаруй мянган хэрэглэгчидтэй 200 гаруй тэрбум төгрөгийн арилжаа хийсэн байна. Одоогоор энэхүү онлайн бирж дээр 14 нэр төрлийн криптовалют арилжаалагдаж байна.

БитМонэкс арилжааны платформ 2020 оны 5 сараас үйл ажиллагаа эхлүүлэхээр зарласан ч системийн хувьд арилжаа хийж эхлээгүй байна.

Криптовалютын зуучлагчдын хувьд; Ард санхүүгийн нэгдэл ХК өөрийн хөгжүүлж буй ард апплекэйшнээр дамжуулан охин компаниудын хувьцаагаа токенжуулан криптовалют худалдах, худалдан авах боломжийг олгож байна.

Монголын цахим валют арилжааны төв фэйсбүүк пэйж хуудсаараа дамжуулан криптовалютыг зуучлан худалдах, худалдан авах үйлчилгээ үзүүлж байна.

Дотоодын иргэд, хөрөнгө оруулагчид голлон Bitcoin /BTC/, Ethereum /ETH/, Tether /USDT/, Ripple /XRP/, Litecoin /LTC/ зэрэг олон улсын крипто зах зээлийн тэргүүлэгч валютуудад хөрөнгө оруулж байгаа бөгөөд дотоодын биржүүд эдгээр криптовалютыг бүртгэж, арилжаалж байна.

Эдгээр криптовалютын ханш 2021.04.26-ны байдлаар.⁷⁷

Төрөл	Сүүлийн ханш	Өөрчлөлт
BTC/MNT	151.000.000	-2.08%
ETH/MNT	6.747.968	013%
LTC/MNT	668.002	-2.31%
XRP/MNT	3.101	-3.45%
ARD/MNT	197	-0.48%
BAT/MNT	3.170	-2.52%

Одоогоор манай улсад харьяалагдах Ardcoin /ARDX/ нь анхны, ганц койн бөгөөд Ethereum сүлжээний ERC20 ухаалаг гэрээний платформ дээр 2019 оны 1-р сард бүртгэгдсэн.

⁷⁷<https://trade.mn/mn/publicExchange/trade/BTC/MNT>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- What Is Cryptocurrency? Beginners Guide to Digital Cash - nerdwallet
- Blockchain: everything you need to know (investopedia.com)
- How does a blockchain work - simply explained - youtube
- What is blockchain? Blockchain technology explained simply - youtube
- Number of crypto coins 2013-2021 | statista
- Cryptocurrency wallet - wikipedia
- Public keys and private keys | how they work with encryption (comodo.com)
- Just a moment... (sofi.com)
- 3 good reasons to buy bitcoin -- and 2 bad ones (fool.com)
- Advantages and disadvantages of cryptocurrency in 2020 - geeksforgeeks
- The swot analysis of crypto-currency and bitcoin (pdf) (researchgate.net)
- Factors influencing cryptocurrency prices: (pdf) evidence from bitcoin, ethereum, dash,
- Litecoin, and monero (researchgate.net)
- Cryptocurrencies data images 2020
- Search | statista
- All Cryptocurrencies | coinmarketcap
- <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>
- http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/bulletin/FATF-Booklet_VA.pdf
- <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2018/pdf/18-11.pdf>
- The Block <https://www.theblockcrypto.com/post/102109/bank-of-england-hm-treasury-new-taskforce-cbdc-digital-currency>
- Finextra <https://www.finextra.com/newsarticle/37842/russia-pushes-ahead-with-digital-ruble>
- <https://www.mfsa.mt/publications/corporate-publications/statistics/licenses-statistics/>
- (PDF) Factors Influencing Cryptocurrency Prices: Evidence from Bitcoin, Ethereum, Dash, Litecoin, and Monero (researchgate.net)
- <https://trade.mn/mn/publicExchange/trade/BTC/MNT>
- <https://legislation.mt/eli/cap/590/eng/pdf>
- <https://legislation.mt/eli/cap/592/eng/pdf>
- <https://legislation.mt/eli/cap/591/eng/pdf>
- <https://www.mfsa.mt/>